

נחום פרק א

(א) **מִשָּׁא נִינְדָה** זוהי הנבואה על נינוה, עיר הבירה של ממלכת אשור, לאחר ששהם חזרו לחטוא. בימי יונה אנשי נינוה חזרו בתשובה (בעקבות נבואתו) אך לאחר שעברו מספר שנים, הם חזרו לחטוא, ולכן נחום חוזר ומנבא עליהם, ¹ **סֵפֶר חֲזוֹן נְחֻם הָאֱלֹקִים** זהו ספר שבו כתובים נבואותיו של נחום שהיה מהעיר "אלקוש"²: (ב) **אֵל קְנוּא וְנִקְם יְקֹנֵק ה' הוּא אֵל שְׂכֹעַס וְנוֹקֵס**,³ **נִקְם יְקֹנֵק וּבַעַל חֲמָה ה' נוֹקֵס וְכוּעַס** (יש כאן כפילות על צלע הפסוק הקודם כדרך הנבואות),⁴ **נִקְם יְקֹנֵק לְצַרְיוֹ** אמנם ה' נוקם רק מצריו, רק מאלה ששונאים את עמו,⁵ **וְנוֹטֵר הוּא לְאִיְבֹיו** וה' שומר נטירה, ה' שומר את שנאתו, רק לאויביו. אך ה' אינו נוקם ונוטר לעם ישראל:⁶ (ג) **יְקֹנֵק אֲרָד אֲפִים** ה' הוא מאריך את אפו ואינו ממחר להעניש את החוטא לגמרי,⁷ **וְגָדַל כַּחַח** (ה' אינו ממחר להעניש את החוטא) למרות שיש לו (לה') הרבה כח,⁸ **וְנִקְהָ לֹא יְנַקְהָ** אולם ה' אינו מנקה את העוון לגמרי, ה' אינו מוחל לגמרי על העוון,⁹ **יְקֹנֵק בְּסוּפָה וּבְשַׁעֲרָה** כאשר ה' מביא על אויבי ישראל פורענויות, הוא משתמש ברוחות ובסערות כדי להיפרע דרכם מאויבי ישראל (כמו שראינו שעל המצרים הוא הביא רוח קדים עזה),¹⁰ **דִּרְבּוֹ וְעָנָן אֲבָק רִגְלָיו** הפורענות שה' מביא על אויבי עם ישראל הינם גורמות להם (לאויבים) לחושך, כמו שאבק שנמצא מתחת לרגליו של אדם גורם לחושך¹¹: (ד) **גֹּעֵר בְּיָם וַיִּבְשְׂהוּ ה' נוֹזֵף בִּים וּמִיבֵשׂ אוֹתוֹ**. בכך מדמה הנביא את המכה שה' מביא על המלכים והשרים של האויב, כאשר מכה זו מכלה את המלכים והשרים,¹² **וְכָל הַנְּהָרוֹת הֶחְרִיב** וכן על ידי גערה בים, ה' מחריב את כל הנהרות (יש כאן כפילות על צלע הפסוק הקודם

¹ מצודות + מהר"י קרא. חז"ל אמרו שנחום התנבא בימיו של מנשה (משמע ג"כ שהיה זה לאחר נבואתו של יונה) באותו הזמן של יואל וחבקוק, אלא בגלל שמנשה לא היה ראוי לא נזכר שמו בזמן הנבואה. מלבי"ם: ספר זה מחולק לשניים: החלק הראשון הכולל את פרקים א' – ב'. מדבר על החרבת העיר נינוה שהייתה קודם לזמן הנביא או ממש בימי הנביא. חורבן זה אמנם לא כתוב בדברי הנביאים, אך בספרי ההיסטוריה הוא כתוב (עיי"ש בדבריו שמאריך לכתוב את קורות ההיסטוריה של המלחמות). החלק השני הוא פרק ג' העוסק בעתיד שיבוא על אשור.

² מצודות. רש"י חילק בין חזון האמור אצל נחום שמתכוון לומר שזוהי נבואה שכבר נאמרה ליונה לבין החזון שנאמר אצל ישעיהו שהנבואה אצלו הייתה חדשה ולא נאמרה לפני כן לנביא אחר.

³ מצודות. רד"ק: למרות שמלך אשור הגלה את עם ישראל עפ"י צו ה' וממילא לכאורה לא שייך לנקום את נקמתם של ישראל, הרי שאשור הרעו יותר ממה שצו.

⁴ מצודות.

⁵ מצודות + תרגום.

⁶ מצודות. המלבי"ם לשיטתו שיש הבדל בין צר לאויב: צר הוא מי שמצר בפועל במעשיו והאויב הוא מי שבלב שונא את השני אך אינו מצר לו בפועל. ייתכן שיהיה צר שלא יהיה אויב (כגון שעושה להנאתו) וייתכן שיהיה אויב שלא יצר בפועל. מהצרים ה' ממחר להיפרע, ואילו לאויבים ה' נוטר ואינו ממחר לפרוע מהם.

⁷ מצודות.

⁸ מצודות.

⁹ מצודות.

¹⁰ מצודות + רש"י. רד"ק: הסופה והסערה מייצגים את המהירות בו נפרע ה' מהרשעים.

¹¹ מצודות. רש"י: האבק גם הוא דרך נקמה מאויבי ישראל. א"ע: הכוונה היא לעננים שמעליהם באות הגזירות של ה'. מלבי"ם: ישנם שני דרכים שבהם ה' שולח את חמתו: בסערה או בגשם שוטף שיורד מעננים ומכלה כל דבר.

¹² מצודות. מהר"י קרא: באותה גבורה שה' גוער ביבשה ומיבש אותה, הוא גם יכרית את האומות. רש"י: הידומי כאן לאומות הוא משום שהאומות נמשלו למים. מלבי"ם: למרות שה' שולח שיטפון, הוא יכול לעשות דבר והיפוכו ובאותו הזמן לייבש את הנהרות.

כדרך הנבואות),¹³ אַמְלֵל בְּשֵׁן וְכַרְמֵל מקומות שנקראים "בשן" ו"כרמל", שהם מקומות שיש בהם הרבה מרעה, נכרתו. הכוונה היא שבעלי העושר נכרתו על ידי ה',¹⁴ וּפְרַח לְבָנוֹן אַמְלֵל והפרח שגדל במקום שנקרא "לבנון" הוכרת גם הוא, כאשר הנמשל הוא שהוכרתה ההצלחה של בעלי הממון¹⁵: (ה) הָרִים רָעְשׁוּ מִמָּנוּ וְהַגְּבְעוֹת הִתְמַגְּגוּ מִפְּנֵי פַחַד ה', ההרים רעשו, התמלאו בחרדה, והגמעות נמסו. גם כאן הנמשל הוא על פחדם של המלכים והשרים ועל כריתתם בידי ה',¹⁶ וְתִשָּׂא הָאָרֶץ מִפְּנֵי האש נשרפה מפני אש כעסו, כאשר כאן הדימוי הוא לפורענות הגדולה שתבוא בעקבות כעסו של ה',¹⁷ וְתִבֵּל וְכָל יֹשְׁבֵי בָּהּ המקום על כדור הארץ בו יושבים בני אדם וכן כל היושבים במקום זה נשרפו מפני כעסו של ה'¹⁸: (ו) לְפָנַי זָעַמוּ מִי יַעֲמוּד מִי יִכּוֹל לַעֲמוֹד בפני כעסו של ה'¹⁹: וּמִי יִקּוּם בְּחֵרוֹן אָפוֹ ומי יכול להתקיים מול חרון אפו, כעסו, של ה'. יש כאן כפילות על צלע הפסוק הקודם כדרך הנבואות,²⁰ חֲמָתוֹ נִתְּכָה כְּאֵשׁ כעסו של ה' נשפך ומשמיד את כל מה שבדרכו כמו שהאש שורפת את כל מה שבדרכה,²¹ וְהָצְרִים נִתְּצוּ מִמָּנוּ והסלעים נכרתו מכוחו של ה'. הכוונה היא שהחזקים הוכרתו בידי ה'²²: (ז) טוֹב יִקְנֶה לְמַעַן בְּיוֹם צָרָה גם ביום בו מביא ה' פורענות על העולם, ה' טוב לחזק את אותם האנשים שלא נכללים בפורענות (ובצלע הפסוק הבא מסביר מיהם אותם אנשים),²³ וְיִדַּע חָסִי בּוֹ וה' יודע את כל מי שבוטח בו. הנביא אומר שבניגוד למלך בשר ודם, שבשעת כעסו מעניש את כולם ואינו מבדיל בין אדם לאדם, ה' מביא פורענות על החוטאים אך מי שבוטח בו אינו נכלל בפורענות²⁴: (ח) וּבְשֹׁטֶף עֵבֶר בְּלָהּ יַעֲשֶׂה מְקוֹמָהּ על ידי שיטפון של מים רבים, ה' יכלה את העיר נינוה. הכוונה היא לנבוכדנצר מלך בבל שיתקוף את אשור עם צבא גדול, והנביא מדמה את חיילי בבל הרבים למים רבים שבאים בשיטפון,²⁵ וְאֵיבֵיו יִרְדְּף חֲשָׁךְ החושך (הכוונה היא לפורענות) ירדוף אחרי אויביו של ה', כאשר הכוונה היא לאנשי נינוה וממלכת אשור שחזרו לחטוא²⁶: (ט) מֶה תַּחֲשָׁבוּן אֵל יִקְנֶה בְּלָהּ הוא עֲשֶׂה הנביא פונה אל אנשי נינוה ואומר להם: מה אתם חושבים על ה'? האם אתם חושבים שאתם

¹³ מצודות.

¹⁴ מצודות. א"ע: ה' גרם לייבוש הנהרות על ידי שלא הוריד גשם, ודבר זה גרם לכך שמקומות המרעה התייבשו גם הם.

¹⁵ מצודות. חז"ל פירשו שהכוונה היא לנטיעות שנטע שלמה בביהמ"ק שהיו מוציאים פירות עשויים מזהב, ועכשיו גידולים אלה נחרבו.

¹⁶ מצודות. רד"ק: רעישת ההרים היא הפלת ההרים בזמן רעידת אדמה.

¹⁷ מצודות.

¹⁸ מצודות.

¹⁹ מצודות.

²⁰ מצודות.

²¹ מצודות. רש"י: ניתכה היינו הגיעה לארץ.

²² מצודות. רש"י: ניתצו מחמתו. מהר"י קראף הסלעים נעתקים ממקומם.

²³ מצודות.

²⁴ מצודות. רש"י: הכוונה היא שה' יודע את הצרכים של מי שבוטח בו. רד"ק: הכוונה היא שעם ישראל ינצל ביום שבו תהא הפורענות על מלכי אשור.

²⁵ מצודות. רש"י: הכוונה בשיטפון היא לכעס גדול. א"ע: הכוונה היא למהירות שבה תושמד ממלכת אשור.

²⁶ מצודות.

תצליחו להינצל מה? הרי ה' ישמיד אתכם,²⁷ **לֹא תִקוּם פְּעָמַיִם צָרָה** הפורענות שתבוא עליכם (נינוה) לא תחזור על עצה פעם שניה, היות וה' ישמיד אתכם בפעם אחת²⁸: **(י) כִּי עַד סִרְיִים סְבָכִים** בעוד שאנשי נינוה יהיו חזקים כמו קוצים שנאחזים זה בזה. כאשר קוצים נאחזים זה בזה, קשה להפריד ביניהם, והנביא אומר שבעוד שאנשי נינוה יהיו חזקים מאוד (כמו הקוצים שאוחזים זה בזה) תבוא עליהם הפורענות בפתאומיות,²⁹ **וּכְסָבָאֵם סְבוּאִים** וכאשר אנשי נינוה יהיו עוד עסוקים בשתיית יין לשכרה, כאשר מצבם עדיין יהיה טוב, הפורענות תכה בהם בפתאומיות. הנביא אומר שהפורענות שה' עתיד להביא על אשור תהיה בפתאומיות כאשר אשור תהיה בשיא כוחה ולא תעלה כלל על דעתה שהפורענות תבוא,³⁰ **אֶבְלוּ בְּקֶשׁ יָבֵשׁ מְלֵא** כאשר הפורענות תבוא, אנשי נינוה יישרפו כמו קש שכבר נגמר בישולה והיא יבשה מאוד כך שהיא נשרפת מהר. הנביא אומר שכשם שקש יבש נשרף מהר, כך הפורענות שתבוא על אשור תשמיד אותם במהירות³¹: **(יא) מִמֶּךָ יֵצֵא חֶשֶׁב עַל יְקוֹק רָעָה מִמֶּךָ** (אשור) יצא אדם שחושב מחשבות רעות על ה'. הכוונה היא לסנחריב מלך אשור שחשב להחריב את בית המקדש (אך בסופו של דבר לא הצליח),³² **יַעֲזֵב בְּלִיעַל** וממך (אשור) יצא אדם שהייתה לו עצה של רשע לחרף את ה'³³: **(יב) כֹּה אָמַר יְקוֹק כֵּךְ אָמַר ה' : אִם שְׁלָמִים וְכֵן רַבִּים** גם אם אשור יהיו רבים ומאוחדים, ששני דברים אלה בדרך כלל מבטיחים ניתחון על האויב,³⁴ **וְכֵן נִגְזַו וְעָבַר** (גם אם אשור יהיו רבים) בכל זאת הם ייכרתו ויעברו מהעולם,³⁵ **וְעִנְתֶּךָ לֹא אֶעֱנֶךָ עוֹד** ואני (ה') אענה אותך (אשור) באופן שלא אצטרך לענות אותך פעם שנייה, אלא אתה (אשור) תושמד בפעם הראשונה שאני (ה') אענה אותך³⁶: **(יג) וְעִתָּה אֲשַׁבֵּר מִטְּהוֹ מַעְלֶיךָ** בקרוב, אני (ה') אשבור את מוט העול של אשור מעליך (ישראל). הכוונה היא שאשור יפסיק להצר לישראל,³⁷ **וּמוֹסְרֶיךָ אֲנִתֶק** ואת החבלים שקושרים את העול לבהמה, אני (ה') אנתק מכם. הכוונה היא שה' יגרום לכך שעם ישראל לא יהיה מוכנע יותר לאשור ויש כאן כפילות על צלע הפסוק הקודם³⁸: **(יד) וְצִוָּה עָלֶיךָ יְקוֹק ה' צִוּוּה עֲלֶיךָ** (מלך

²⁷ מצודות. א"ע: הנביא אומר אל אנשי אשור שהם אינם יודעים מהי מחשבתו של ה'.

²⁸ מצודות. מלבי"ם: למרות שלאשור תהיה תקומה עכשיו מהצרה שתבוא עליהם, הרי שבפעם השנייה שתבוא עליהם פורענות, בימי נבוכדנצר, לא תהיה להם תקומה.

²⁹ מצודות. מהר"י קרא: כשם שממתנים עד שהקוצים מסתבכים זה בזה, ולאחר מכן שורפים אותם, כך כאשר הפורענות תבוא על אשור, הם יושמדו.

³⁰ מצודות. רד"ק: הכוונה היא שאשור יהיו כמו שיכורים, ולא יהיה בהם כח להילחם נגד אויביהם.

³¹ מצודות.

³² מצודות. רד"ק: הכוונה היא שסנחריב יעז על עם ה' לעשות לו רע. מהר"י קרא: הכוונה היא לאשור שהגלה את ישראל.

³³ מצודות.

³⁴ מצודות. רש"י בפירושו השני: גם אם אשור יהיו חשוכים יותר ונכבדים. רד"ק: אם מחנה אשור יהיה שלם כמו שהוא בשעת שלום (כנראה שהכוונה היא שלא יהיו לו הרוגים). א"ע: אם עד עתה ישב אשור בשלום ויש לו עם רב, הרי שהוא עתיד לעבור מהעולם.

³⁵ מצודות. רש"י בשם התרגום: גם אם אשור יעברו את נהר החידקל. מהר"י קרא: השמדת אשור תהיה לאחר שיעבור את נהר הפרת.

³⁶ מצודות. רד"ק: אם אני, ה', עיניתי אותך ישראל ע"י אשור, הרי שהדבר לא יקרה שוב, אלא אשור יושמד לגמרי.

³⁷ מצודות.

³⁸ מצודות.

אשור) את הדברים הבאים, ה' ניבא אותי (הנביא מיכה) עליך את הדברים הבאים: ³⁹ **לֹא יִזְרַע מִשְׁמֶךָ עוֹד** לא יהיה עוד אדם מצאצאך שימלוך אחריך, ⁴⁰ **מִבֵּית אֱלֹהֶיךָ אֶכְרִית פֶּסֶל וּמִסֶּכֶה** מבית העבודה הזרה שלך (מלך אשור), אני (ה') אכרית את כל הפסלים מאבן ומתכת. ה' אומר שהוא ישמיד לגמרי את כל בית העבודה הזרה של מלך אשור, ⁴¹ **אֲשִׁים קַבְרֶךָ** אני (ה') אייחד לך קבר שתיקבר בו. הכוונה היא שה' ילחם במלך אשור ובכך יגרום לו להיקבר בקברו, ⁴² **כִּי קָלוֹת** (הסיבה שיבואו עליך, מלך אשור, כל הפורענויות האלה היא מכיוון ש-) היה קל בעיניך לשלוח שליחים ולבזות אותי (ה'). בספר מלכים כתוב שסנחריב שלח שליחים כדי לשכנע את תושבי ירושלים להיכנע בפניו, ובמהלך הדברים שלהם אמרו שליחי סנחריב דברי נאצה כלפי ה'. הנביא אומר שבגלל שהיה קל בעיני מלך אשור לבזות את ה', יבואו עליו כל הפורענויות המתוארות בפסוק ⁴³:

נחום פרק ב

(א) **הֲנִיחָה עַל הַהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר מְשֻׁמֵּעַ שְׁלוֹם** הנה המבשר שישמיע לנו שיש שלום ושממלכת אשור כבר נפלה כבר נמצא על ההרים ומתקדם לעברנו. הכוונה היא שעוד מעט יבוא המבשר להשמיע לעם ישראל שממלכת אשור נפלה, ⁴⁴ **תִּגְיִי יְהוּדָה תִּגְיִי** ממלכת יהודה, את יכולה לחגוג את החגים שלך בשמחה, את יכולה לשמוח מאוד על נפילת ממלכת אשור, ⁴⁵ **שְׁלֹמִי נִדְרֶיךָ** ואת (ממלכת יהודה) צריכה לשלם את מה שנדרת לה' שתביאי לו במקרה וממלכת אשור תיפול. ממלכת יהודה נדרה לה' שהיא תביא לו קרבנות במקרה וממלכת אשור תיפול, והנביא אומר שעוד מעט ממלכת יהודה תצטרך להביא את נדריה משום שממלכת אשור תיפול, ⁴⁶ **כִּי לֹא יוֹסִיף עוֹד לְעֶבֶר בְּךָ בְּלִיעַל** ממלכת אשור הרשעה לא תוסיף לתקוף אותך (ממלכת יהודה), ⁴⁷ **כִּלְהַ נִּכְרַת** שהרי כל זרעו של סנחריב ייכרת בקרוב, ואם כן הוא כבר לא יזיק יותר לממלכת יהודה: ⁴⁸ (ב) **עֲלֶה מִפִּיִּךְ עַל פְּנֵיךָ** מי שהפיץ עמים אחרים עלה על פניך של ממלכת יהודה. הכוונה היא לממלכת אשור שהפיצה עמים אחרים (כמו את ממלכת ישראל) עלתה כדי לתקוף את יהודה

³⁹ מצודות.

⁴⁰ מצודות.

⁴¹ מצודות.

⁴² מצודות. רש"י: הכוונה היא שה' ישים את בית העבודה הזרה של סנחריב לקברו, היות ושם הוא נהרג. אמנם, אם נאמר שנבואה זו נאמרה ישירות לסנחריב, יש לומר שכוונת הנביא שלא יעמוד מלך מצאצאיו הכוונה היא שלאחר שיעבור זמן, המלכות תיכרת מצאצאיו, שהרי אסר חזון כן מלך אחרי סנחריב נרצח.

⁴³ מצודות.

⁴⁴ מצודות.

⁴⁵ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה היא שממלכת אשור מנעה מממלכת יהודה לחגוג את חגיה, ועכשיו ממלכת יהודה יכולה לחזור ולהגוג את חגיה.

⁴⁶ מצודות.

⁴⁷ מצודות.

⁴⁸ מצודות.

ולחריב את בית המקדש,⁴⁹ נַצֹּר מִצָּרָה ובעתיד הקרוב ממלכת אשור תהיה במצור על ידי הצר שלה. הכוונה היא שממלכת אשור תהיה נתונה תחת מצור של נבוכדנצר שהוא יהי האויב של ממלכת אשור,⁵⁰ צִפָּה דָרְךָ ממלכת יהודה! את יכולה להסתכל על הדרך המובילה מאשור לממלכת יהודה ואת לא תיראי יותר את חיילי אשור הולכים בדרך זו,⁵¹ חִזַּק מְתַנִּים אִמִּץ כַּח מְאֹד אתה יכול להתחזק ולהתמלא באומץ משום שאשור כבר לא תבוא לתקוף אותך (חיזוק מתנים הוא ביטוי להתחזקות גדולה)⁵²: (ג) כִּי שָׁב יִקְוֶה אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב בְּגְאוֹן יִשְׂרָאֵל (הנביא אומר לעם ישראל שהוא יכול לשמוח ולהתחזק) מכיוון שה' יחזיר את רוממות ממלכת יהודה כמו שהייתה ממלכת ישראל מרוממת לפני שהיא התפלגה. הכוונה היא שממלכת יהודה תהיה ממלכה גדולה וחשובה כמו שהייתה לפני שממלכת ישראל התפלגה ממנה,⁵³ כִּי בְּקִקּוּם בְּקִקּוּם וּזְמִירָהּ שָׁחַתוּ שהרי מי שמריק את אשור יריק אותו עוד מעט וישחית את ענפי הגפן שלהם. הכוונה היא שממלכת בבל תיקח את כל העושר של ממלכת אשור (וזהו הדימוי לריקון) ותהרוג את הגיבורים של אשור (שבפסוק הם מדומים לזמורות של גפן)⁵⁴: (ד) מִיָּגֵן גְּבִירָהּוּ מְאֹדִים המגנים של גיבורי בבל יהיו אדומים מדם החללים של אשור,⁵⁵ אֲנֹשֵׁי חֵיל מְתַלְעִים החיילים של בבל ילכשו בגדים שדומים לבגדים שתפורים מתולעת שני. כמו שבגדים שתפורים מתולעת שני הם בצבע אדום (שהרי זהו צבע תולעת השני) כך בגדי חיילי בבל יהיו אדומים מדם חללי אשור,⁵⁶ בְּאֵשׁ פְּלִדוֹת הֶרְכַּב בְּיוֹם הִכִּינוּ כאשר חיילי בבל יכינו את המרכבות שלהם למלחמה, יהיה נראה הדבר כאילו שיהיו להם לפידי אש, בגלל הניצוצות שיצאו מגלגלי המרכבה כאשר הם יתחככו בקרקע,⁵⁷ וְהִבְרָשִׁים הֶרְעֵלוּ ובראש המקלות שהיו עשויים מעצי ברוש שישמשו את חיילי בבל כמעין חניתות, היה רעל שהמית את חיילי אשור. הנביא מתאר כאן את חוזקם של חיילי בבל בשעה שילחמו נגד חיילי אשור ואת תוצאות המלחמה: המרכבות הוציאו אש בגלל חוזק החיכוך עם הקרקע, החניתות היו מלאות ברעל, ותוצאת המלחמה תהיה שחיילי בבל יהרגו את חיילי אשור והמגינים והמדים שלהם יהיו אדומים מדם חללי אשור⁵⁸: (ה) בַּחֲצוֹת יִתְהוֹלְלוּ הֶרְכַּב בַּחוּץ, הרוכבים על המרכבות ינהגו במהירות כל כך גדולה (בגלל שלא יהיה מי שיעצור אותם) עד שיראה

⁴⁹ רש"י. מצודות: הכוונה היא שממלכת אשור שהגלתה את ישראל הסתלקה מהעולם.

⁵⁰ רש"י. מצודות: הכוונה היא שערי המבצר שנעזבו על ידי ישראל מפחדם מפני ממלכת אשור, כבר יכולים לחזור אליהם.

⁵¹ מצודות. רש"י: הכוונה היא שהם יכולים לראות על הדרכים את חיילי בבל תוקפים את אשור.

⁵² מצודות. רד"ק: תתמלאו בביטחון בה'.

⁵³ מצודות. מלבי"ם: הכוונה היא שעשרת השבטים יזכו למנוחה מאשור כמו שממלכת יהודה לא סובלת מאשור.

⁵⁴ מצודות. תרגום: הכוונה היא לערים המבוצרות שלהם. רד"ק: הכוונה היא ליבול הארץ.

⁵⁵ מצודות.

⁵⁶ מצודות. רש"י: יש כאן תיאור של היופי של מדי חיילי בבל. רד"ק הוסיף עניין נוסף שצבע זה מפחיד את חיילי האויב.

⁵⁷ מצודות. רש"י: הכוונה היא שחיילי בבל יצחצחו את הברזל שלהם. מהר"י קרא: המדים של חיילי בבל היו מצוחצחים ומבריקים כמו אש פלדות.

⁵⁸ מצודות. רש"י: החיילים של בבל יהיו מעוטפים בבגדים צבעוניים. רד"ק בשם אביו: הכוונה היא שכאשר שרי אשור יראו את חיילי בבל מתקרבים, הם ירעדו מפחד.

הדבר כאילו שהם נוהגים כמשוגעים מרוב מהירות,⁵⁹ **יִשְׁתַּקְשְׁקוּן בְּרַחֲבוֹת** וברחובות של אשור, ישמיעו חיילי בבל קולות מכלי הנשק שלהם,⁶⁰ **מִרְאִיָּהּ בְּלִפְיָדָם** מראה פניהם של חיילי בבל יהיה כמו לפידי אש,⁶¹ **בְּבָרְקִים יְרוּצִצוּ** וכן ירוצו חיילי בבל כמו ברק. הכוונה היא שכמו שקשה לראות את להבת האש ואת הברק משום שהם נעלמים במהירות, כך לא ניתן יהיה לראות את חיילי בבל, מכיוון שהתקפתם תהיה מהירה מאוד:⁶² (ו) **יִזְכֹּר אֲדִירָיו יִכְשְׁלוּ בְּהִלִּיכְתָּם** מלך אשור ימנה את גיבוריו ללכת ולהילחם, אך הגיבורים יכשלו בהליכתם ולא יצליחו להילחם,⁶³ **מִהָרוּ חוֹמֹתָהּ** חיילי אשור ימהרו לעלות על חומת העיר נינוה כדי להגן על העיר מפני הבבלים שתוקפים אותם,⁶⁴ **וְהֵכֵן הַסִּבְךָ** וכן יכינו חיילי אשור מגן שיסוכך עליהם מלמעלה, כדי שהחצים ואבני הבליסטרות שישלחו חיילי בבל לא יפגעו בהם:⁶⁵ (ז) **שְׁעָרֵי הַנְּהָרוֹת נִפְתְּחוּ** אולם, חיילי אשור לא יצליחו למנוע את מתקפת חיילי בבל, משום ששערי העיר נינוה שהיו מול הנהרות נפרצו, וכך לא תוכל חומת העיר יותר להגן על חיילי אשור,⁶⁶ **וְהֵהִיכַל נְמוֹג** וארמונו של מלך אשור נמס. חיילי בבל ישברו את הארמון של מלך אשור:⁶⁷ (ח) **וְהֵצַב גְּלֹתָהּ הַעֲלֹתָהּ** מלכת אשור שמוצבת לימין המלך בארמון, תועלה על המרכבות כדי להגלות אותה,⁶⁸ **וְאִמְהָתֶיהָ מִנְּהָגוֹת בְּקוֹל יוֹנִים מִתְּפֹפֶת עַל לְבָבֶיהֶן** המשרתות של מלכת אשור יאמרו דברי קינה מרוב צער: הן ישמיעו קולות שיישמעו כמו קולות של יונים וכן הן יכו עם ידיהן על ליבן כדרך המקוננות:⁶⁹ (ט) **וְיִנְוָה כְּבָרְכַת מִיָּם מִיָּמִי הִיא** לפני התקפת בבל, מאז ומתמיד, נינוה מלאה בכל טוב, כמו שברכה מלאה במים,⁷⁰ **וְהָמָּה נָסִים** ואילו עכשיו (בעתיד כאשר תהיה מלחמה נגד בבל) חיילי נינוה בורחים

⁵⁹ מצודות. רד"ק: הכוונה היא שחיילי אשור לא יוכלו להילחם נגד חיילי בבל מרוב חוזקים ולכן הם סתם יסתובבו בתוך העיר כמשוגעים.

⁶⁰ מצודות. לפירושו הכוונה היא ללשון שקשוק. רד"ק: הכוונה היא שחיילי אשור יסתובבו ברחובות בבהלה ובשוק. לפירושו הכוונה היא ללשון שוק. א"ע: הכוונה היא שיכו שוק על שוק.

⁶¹ מצודות.

⁶² מצודות. רש"י בשם התרגום: הכוונה היא שיטרידו את הרואים אותם כמו שברק מטריד את מי שרואה אותו.

⁶³ מצודות. א"ע: כאשר חיילי אשור יזכרו שהצבא שעומד מולם הוא צבא בבל, הם יכשלו בהליכתם מרוב פחד. רד"ק הוסיף פירוש נוסף וכתב שיייתכן שהכוונה היא בכלל לחיילי בבל שכאשר יצאו להילחם הם יכשלו בשעה שיגיעו סמוך לחומה של נינוה.

⁶⁴ מצודות. רש"י: הכוונה היא שחיילי אשור יחזרו חזרה לתוך החומה ולא יוכלו להילחם.

⁶⁵ מצודות. רש"י: חיילי אשור יבנו מגדלים. פירוש נוסף שכתב רש"י הוא שהמלך ייקח את כלי נשקו. מהר"י קרא: המלך שמשוכך עליהם יהיה מוכן למלחמה, וכנראה שכוונתו דומה לפירוש רש"י. רד"ק: הכוונה היא למעין מגן שהיו התוקפים פורסים מעליהם כדי לא להיפגע מפני המגינים.

⁶⁶ מצודות.

⁶⁷ מצודות. תרגום: המלך זע מרוב פחד בהיכלו. מלבי"ם: הכוונה היא שהיה שיטפון של נהר החידקל ששטף את הארמון ואז המלך נמס מפחד משום שמכשפיו אמרו לו שבשעה שהנהרות ישטפו את הארמון, הרי שהמלך יפסיד במלחמה.

⁶⁸ מצודות. מהר"י קרא: ההצבה היא עצם ההמלכה וכתב שיש מפרשים שגלתה הכוונה היא שהתגלה קלונה. רד"ק: הכוונה היא להיכל הארמון שהוצב בנינוה. מלבי"ם: הכוונה היא שהכינו מדורה כדי לשרוף את המלכה.

⁶⁹ מצודות. רד"ק: הכוונה היא לשרות של נינוה.

⁷⁰ מצודות. רש"י: הדימוי הוא שנינוה יושבה בשקט כמו מים שאינם זזים ממקומם. מהר"י קרא: הכוונה היא שנינוה היא שהייתה מספקת מים לכל מי שרצה, ועכשיו היא תחת התקפה.

משדה המערכה, ⁷¹ עֲמָדוֹ עֲמָדוֹ וְאִין מִפְּנֵהּ וּמֶלֶךְ אֲשׁוּר יֹאמֶר לְחַיִּילוֹ לַעֲמוּד בְּמִקּוֹמִם וְלֹא לַבְּרוּחַ
משדה המערכה, אֵךְ אֵף אֶחָד מִחַיִּילוֹ לֹא יִפְנֶה אֶת לִבּוֹ וַיִּקְשִׁיב לְדַבְרֵי הַמֶּלֶךְ⁷²: (י) בָּזוּ כֶסֶף בָּזוּ
זָהָב חַיִּילִי בְּבַל! אַתֶּם תְּבַזּוּ אֶת אֲשׁוּר מִכֹּל הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב שִׁישׁ בָּהּ,⁷³ וְאִין קִצְּהָ לְתַכְנֹנָהּ וְאִין סוּף
לְכָל הַרְכוּשׁ שֶׁאֲשׁוּר הִכִּינוּ לַעֲצָמִים (וְאַתֶּם, אֲנָשִׁי בְּבַל, תִּיקַחוּ אֶת כָּל הַרְכוּשׁ הַזֶּה),⁷⁴ כָּבֹד מִכָּל כְּלִי
חֲמֻדָּה אַתֶּם (חַיִּילִי בְּבַל) עֵתִידִים לְטֹאטֵא אֶת אֲשׁוּר מִכָּל הַרְכוּשׁ שִׁישׁ בָּהּ⁷⁵: (יא) בּוֹקָה וּמְבּוֹקָה
מִמְּלַכַת אֲשׁוּר תִּישָׂאָר רִיקָה וּמְרוֹקֶנֶת (הַכְּפִילוֹת הַיָּא כַּדִּי לְהַדְגִישׁ אֶת הָעֲנִיין),⁷⁶ וּמְבַלְקָה מִמְּלַכַת
אֲשׁוּר תּוֹכֶרֶת לְגַמְרִי,⁷⁷ וְלֵב נִמְסֵ לִבִּים שֶׁל תּוֹשְׁבֵי אֲשׁוּר יִמָּס מְרֹב פֶּחַד מִפְּנֵי בְּבַל,⁷⁸ וּפֶקֶד בְּרַפְּיִים
וְכֹן, בְּרַכְיֵהֶם שֶׁל תּוֹשְׁבֵי אֲשׁוּר יִפְלוּ וְלֹא יוּכְלוּ לְהַחֲזִיק אֶת הָאָדָם בְּמַצֵּב עֲמִידָה מְרֹב חוֹלְשָׁה,⁷⁹
וְחֻלְחָלָה בְּכָל מְתַנְיִים וְכֹן הַמְתַנְיִים שֶׁל כָּל אֶחָד מִתּוֹשְׁבֵי אֲשׁוּר יִרְעֵד, כֵּךְ שֶׁהָאָדָם לֹא יוּכַל לַעֲמוּד
בְּצוּרָה יִשְׂרָאֵל,⁸⁰ וּפְנֵי כָּלֵם קִבְּצוּ פְּאֻרוֹר וּמְרֹב דָּאגָה, פְּנִיֵהֶם שֶׁל תּוֹשְׁבֵי אֲשׁוּר יִהְיוּ שְׁחוּרִים כְּמוֹ
כְּלִי שֶׁנִּחְרַךְ כִּשְׁהוּא נִתּוֹן עַל גְּבִי הָאֵשׁ⁸¹: (יב) אֵיִה מְעוֹן אֲרִיּוֹת וּמְרַעָה הוּא לְכַפְרִים הַנְּבִיא מִקּוֹן
עַל מַצְבֵּה הָעֵתִידִי שֶׁל נִינוּה: הִיכֹן הִיא נִינוּה שֶׁהֵיִתָּה מִקּוֹם מְגוּרֵיהֶם שֶׁל אֲרִיּוֹת וְכַפִּירִים (כַּפִּיר
הוּא אֲרִיָּה צַעִיר). הַכוּוֹנָה הִיא שֶׁהַעִיר נִינוּה הֵיִתָּה מִקּוֹם שֶׁלְטוֹנִים שֶׁל מַלְכִים חֲזִקִים וְגִיבּוּרִים,⁸²
אֲשֶׁר הֶלֶךְ אֲרִיָּה לְבִיא שָׁם הָאֲרִיָּה אוֹ הַלְּבִיא, הַכוּוֹנָה הִיא לְמֶלֶךְ אֲשׁוּר, הִיָּה יוֹצֵא מִתּוֹךְ הָעִיר
נִינוּה כַּדִּי לְתַקּוֹף וּלְכַבּוֹשׁ אֲרָצוֹת אַחֲרוֹת,⁸³ גּוֹר אֲרִיָּה וְאִין מְחַרֵּד וְאֵת בְּנָיו הַקִּטְנִים הִיָּה מִשְׂאִיר
הַמֶּלֶךְ בְּתוֹךְ הָעִיר נִינוּה, וְלִמְרוֹת שֶׁהַמֶּלֶךְ יֵצֵא מֵהָעִיר עִם חַיִּילוֹ, לֹא הֵיִתָּה אוֹמָה שֶׁהַעֲזָה לְתַקּוֹף
אֶת אֲשׁוּר בְּזָמַן שֶׁהַמֶּלֶךְ וְחַיִּילוֹ לֹא הָיוּ בְּתַחֲוֹמֵי הַמְּמַלְכָה. לְמְרוֹת שֶׁמֶלֶךְ אֲשׁוּר לֹא הִיָּה בְּמַמְלַכְתּוֹ,

⁷¹ מצודות. מלבי"ם: העיר נינוה הייתה בנויה ע"ג נהרות והיו פעמים רבות שהנהרות היו שוטפים את נינוה, אלא שהפעם כולם פחדו משום שהיה בידיהם סימן שכאשר יעלו הנהרות על גדותיהם, הם יפסידו במלחמה.

⁷² מצודות. מהר"י קרא: הכוונה היא שהחילים היו אומרים זה לזה לעמוד במקומם. רד"ק: הכוונה היא שהאויב הוא שצועק לעבר חיילי אשור לעמוד במקומם אך הם מיד בורחים משם. מלבי"ם: הכוונה היא שכאשר נכנסו המורדים במלך אשור, הם אמרו לתושבי נינוה שאין הם באים להרע להם אלא רק להרוג את המלך ולכן שאר תושבי העיר אינם צריכים לברוח, אך אף אחד מתושבי נינוה לא הקשיב להם.

⁷³ מצודות. רד"ק הסתפק אם הם דברי הנביא אל הבבלים או שמא חיילי בבל יאמרו זאת זה לזה. מהר"י קרא: חיילי אשור יאמרו לחיילי בבל שהם יכולים לבזוז את כל הכסף והזהב, אך חיילי בבל יענו להם שהם מעוניינים יותר בהריגתם מאשר בלקחת הכסף והזהב.

⁷⁴ מצודות ולפירושו תכונה היינו מלשון הכנה. רש"י כתב שהכוונה היא לכסף הספור, וייתכן שכוונתם דומה וספירת הכסף היא הכנתו.

⁷⁵ מצודות בפירושו השני. בפירושו הראשון כתב שהכוונה היא שהם ימצאו דבר שהוא יקר יותר מכל הרכוש והוא הניצחון במלחמה. מלבי"ם: המורדים רק רצו להכניע את מלך אשור, אך תושבי העיר היו אומרים להם שהם יכולים לקחת את השלל ולבזוז, והמנצחים ענו שעצם הניצחון חשוב להם יותר מלקחת את שלל העיר.

⁷⁶ מצודות.

⁷⁷ מצודות.

⁷⁸ מצודות.

⁷⁹ מצודות.

⁸⁰ מצודות.

⁸¹ מצודות.

⁸² מצודות.

⁸³ מצודות.

בניו הקטנים שנשארו בממלכה היו בטוחים משום שאף אומה אחרת לא תקפה את אשור⁸⁴: (יג) **אַרְיֵה טָרַף בְּיָדֵי גְרוֹתָיו** האריה, מלכי אשור, היו טורפים כדי למלא את צרכיהם הרבים של בני המלכים. הכוונה היא שמלכי אשור היו לוקחים שלל רב בשעה שהם היו יוצאים להילחם,⁸⁵ **וּמִחִנֵּק לְלִבָּאתָיו** וכן היו מלכי אשור חונקים בעלי חיים אחרים כדי להביא את הטרף לנשותיהם. יש כאן כפילות על צלע הפסוק הקודם האומר שמלכי אשור היו בוזזים את המקומות שאותם הם היו תוקפים, ומביאים את השלל חזרה לבניהם ונשותיהם,⁸⁶ **וַיִּמְלֵא טָרְף חָרְיוֹ** האריה, מלך אשור, היה ממלא את המערה שבה היה גר בטרף, כלומר מלכי אשור הביאו חזרה לביתם את השלל שהם היו בוזזים במלחמותיהם,⁸⁷ **וּמִעֲנָתִי טָרְפָה** ואת מקום מגוריו היו ממלאים מלכי אשור בטרף, בשלל. יש כאן כפילות על צלע הפסוק הקודם כדרך הנבואות⁸⁸: (יד) **הֲנִי אֵלֶיךָ נְאֻם יְקִיָּק צְבָאוֹת ה' אִמֵּר שְׁהוּא (ה') יִלְחַם בְּךָ (אשור),⁸⁹ וְהִבְעַרְתִּי בַעֲשֵׂן רֶכֶבָהּ** ואני (ה') אעלה את המרכבות של אשור באש גדולה כל כך, עד שהעשן יגיע לשמים,⁹⁰ **וּכְפִירֶיךָ תֹאכַל חֶרֶב** ואת הכפירים, בני האריות, כאשר הכוונה היא לבני המלכים, תאכל החרב. הנביא אומר שבני המלכים ימותו בחרב האויב,⁹¹ **וְהִכַּרְתִּי מֵאַרְצְךָ טָרְפֶיךָ** ואני (ה') אכרית את הטרף שלך (אשור). אתה (אשור) תפסיק לבסאשור) זוז עמים אחרים במלחמה,⁹² **וְלֹא יִשְׁמַע עוֹד קוֹל מְלֹאכְכָה** ולא יישמע יותר קול השליחים שאתה שולח כדי להפחיד את העמים האחרים. בשעה שמלך אשור היה עולה לתקוף ארץ, הוא היה שולח שליחים לפני ההתקפה כדי להפחיד את יושבי אותה הארץ (כמו ששלח את רבשקה לירושלים) וכך קיווה שיושבי הארץ יכנעו לפניו ללא מלחמה. הנביא אומר בפסוק זה שמלך אשור לא יצליח לתקוף יותר עמים אחרים ולא להפחיד אותם, משום שהוא עצמו יהיה נתון תחת מתקפה של בבל⁹³:

נחום פרק ג

(א) **הוֹי עִיר דְּמַיִם** "הווי" היא מילת קריאה. הנביא קורא אל נינוה ואומר לה שהיא עיר שיש בה הרבה מאוד שפיכות דמים,⁹⁴ **כִּלָּה פִחֶשׁ** כל העיר נינוה מלאה בשקר. אנשי נינוה היו משקרים זה

⁸⁴ מצודות. רד"ק פירש בדרך נוספת שהכוונה היא שגם הגורים יצאו עם המלך למלחמה, אך הם היו בטוחים בגלל החוזק הרב של צבא אשור.

⁸⁵ מצודות. מלבי"ם: הכוונה היא שמלך אשור הרג את בניו ואת נשותיו, והאויב תמה כיצד יכול אדם לעשות דבר כזה להרוג את בניו ונשותיו.

⁸⁶ מצודות.

⁸⁷ מצודות.

⁸⁸ מצודות.

⁸⁹ מצודות. מלבי"ם: יש כאן תשובה על תמיהת על המורדים. הסיבה שמלך אשור הרג את בניו היא משום שהדבר בא מאת ה'. ה' הוא שגור על כך.

⁹⁰ מצודות.

⁹¹ מצודות. רד"ק: הכפירים הם החיילים הגיבורים.

⁹² מצודות.

⁹³ מצודות.

⁹⁴ רד"ק + מצודות. מצודות פירש את המילה "הווי" כמו המילה "אוי".

לזה, ⁹⁵ פֶּרֶק מְלֵאָה וכן מלאה העיר נינוה בגזל, ⁹⁶ לֹא יִמֵּשׁ טָרֶף הַטָּרֶף לא סר מתוך העיר נינוה. אנשי נינוה היו תוקפים את האומות האחרות כל הזמן: ⁹⁷ (ב) הנביא מספר עכשיו אלו קולות ישמעו אנשי נינוה מהאויב שיתקוף אותם: ⁹⁸ קוֹל שׁוֹט האויב יכה את הסוסים עם שוט שהיה משמיע קול גדול, ועל ידי כך יהיו אנשי העיר נבהלים, ⁹⁹ וְקוֹל רֵעַשׁ אוֹפֵן וכן ישמיע האויב קולות של גלגל המרכבות כדי להבהיל את אנשי העיר, ¹⁰⁰ וְסוּס דִּהָר וּמִרְכָּבָה מִרְקָדָה וכן, האויב בכוונה יגרום לסוסים לקפץ באופן פראי כך שהמרכבה שהייתה מחוברת אל הסוס הייתה משקשקת והדבר נראה כאילו המרכבה רוקדת: ¹⁰¹ (ג) פָּרֵשׁ מַעֲלָה הפרש, החייל הרוכב על הסוס, יעמוד על הסוס בשעה שהסוס היה קופץ, וכך יפחידו את יושבי העיר, ¹⁰² וְלֵהָב חָרֵב וּבָרֶק חֲנִית הפרש יחזיק בידו את הלהב של החרב או החנית (ברק החנית הוא להב החנית), ¹⁰³ וְרֵב חָלָל וְכַבֵּד פָּגַר האויב יגרום לריבוי של חללים ופגרים על ידי שיהרוג את אנשי נינוה, ¹⁰⁴ וְאֵין קָצֶה לְגוֹיָה לא יהיה סוף לגויות ההרוגים. ייהרגו כל כך הרבה מתושבי נינוה מחרב האויב, ¹⁰⁵ וְכִשְׁלוּ בְּגוֹתָם רחובות נינוה יהיו מלאים בגופות החללים, עד שאדם שיעבור הרחוב ייתקל כל הזמן בגופות ויפול, היות ולא יהיה מקום פנוי ברחוב שלא יהיו בו גופות: ¹⁰⁶ (ד) מֵרֵב זְנוּנֵי זוֹנָה טוֹבַת חַן וְבַעֲלַת כְּשָׁפִים הסיבה שאשור תספוג מכה קשה כל כך היא משום שאשור התנהגה כמו זונה שהיא נראית מלאת חן ובעלת תועלת גדולה מכיוון שהיא יודעת כשפים, ¹⁰⁷ הַמְכַרְת גוֹיִם בְּזוֹנוּנֶיהָ וּמְשַׁפְּחוֹת בְּכִשְׁפֶיהָ וזונה זו "מוכרת" את העמים האחרים, גורמת לעמים האחרים להיגרר אחריה ועל ידי כך היא כובשת את משפחות העמים כשהיא משתמשת בכשפיה. כשם שהזונה מתיפה כדי לפתות את האנשים לזנות עימה, כך אשור הייתה גוררת אחריה את העמים האחרים וכורתת איתם הסכמי שלום, ולאחר שעמים אלה בטחו באשור וגילו לאשור את כל סודותיהם, הייתה אשור תוקפת אותם ומנצחת אותם: ¹⁰⁸ (ה) הַנְּנִי אֱלֹהֶיךָ נֶאֱמַר יְקוֹק צְבָאוֹת ה' אמר שהוא עכשיו יילחם בך (אשור), ¹⁰⁹ וְגִלְתִּי שׁוֹלֶיךָ עַל פְּנֶיךָ ואני (ה') אבזה אותך. כאשר פושטים בגד ומעלים את הבגד כלפי מעלה, שולי הבגד שנמצאים בחלק הפנימי מתגלים, וכאשר אנשים אחרים רואים דבר זה,

⁹⁵ מצודות.

⁹⁶ רש"י. מצודות: הכוונה היא לשבר שהיו שוברים.

⁹⁷ מצודות. לפי רש"י, כנראה שהכוונה היא שהטריפה היה בתוך העיר עצמה, דהיינו שהיו טורפים זה את זה.

⁹⁸ רד"ק. לפי מצודות הכוונה היא שאנשי נינוה היו משמיעים קולות אלה כדי להפחיד את יושבי העיר האחרים.

⁹⁹ מצודות.

¹⁰⁰ מצודות.

¹⁰¹ מצודות.

¹⁰² מצודות.

¹⁰³ מצודות. לפי התרגום חסרה כאן מילה והכוונה היא שהאויב מצחצח את חרבו.

¹⁰⁴ מצודות.

¹⁰⁵ מצודות.

¹⁰⁶ מצודות. רד"ק: האויב התקוף את אשור הוא שייפול בגוויות אשור.

¹⁰⁷ מצודות.

¹⁰⁸ מצודות.

¹⁰⁹ מצודות.

הדבר גורם ללבוש הבגד לביזיון. ה' אומר שהוא יגרום לאשור לביזיון מסוג זה,¹¹⁰ וְהִרְאִיתִי גֹיִם מְעֲרָךְ אני (ה') אראה לעמים האחרים את המקומות הגלויים שלך. גם כאן הכוונה היא שה' יבזה את אשור בפני העמים האחרים,¹¹¹ וּמִמְלָכוֹת קְלוּנָךְ ובפני הממלכות האחרות, אני (ה') אראה את הקלון, הביזיון שלך (אשור)¹¹²: (ו) וְהִשְׁלַכְתִּי עָלֶיךָ שְׂקָצִים וְנִבְלָתֶיךָ אני (ה') אשליך עלייך (אשור) דברים מאוסים ואגרום לך להתגנות,¹¹³ וְשִׁמְתִּיךָ בְּרָאִי ואני (ה') אשים אותך כדבר מטונף. הכוונה היא שהאויב יהרוג את תושבי אשור ואת הניצולים יגלה בדרך ביזיון¹¹⁴: (ז) וְהָיָה כָּל רֵאֵיךָ יְדוּד מִמֶּךָּ כל מי שיראה אותך (אשור) יתרחק ממך כמו שמתרחקים מדבר שהוא מאוס,¹¹⁵ וְאָמַר ומי שיראה אותך (אשור) מהוזה יאמר:¹¹⁶ שְׂדָדָה נִינּוּה מִי יָנוּד לָהּ (הרואה את אשור מבוזה יאמר) העיר נינוה נעשקה, מי ינענע את ראשו כדרך המנחמים כדי לנחם אותה? בימיהם היו מנחמים זה את זה על ידי נענוע הראש, והרואה את אשור מבוזה ישאל מי ינחם אותה בנענוע הראש, אך אף אחד לא ירצה לנחם את אשור מכיוון שהיא הציקה לכל האומות האחרות,¹¹⁷ מֵאֵינִי אֲבַקֵּשׁ מִנְחָמִים לָךְ (הרואה את אשור מבוזה יאמר) מהיכן אני אמצא אנשים שינחמו אותך? הרי כולם שמחים במפלתך. יש כאן כפילות על צלע הפסוק הקודם כדרך הנבואות¹¹⁸: (ח) הֲתִיטְבִּי מִנְּאֵי אֲמוֹן האם את (אשור) טובה יותר ממקום שנקרא "נא" שהיו בה אנשים רבים (יש המזהים את נא כאלכסנדריא),¹¹⁹ הֲיִשְׁבָּה בְּיַאֲרִים מִיָּם סָבִיב לָהּ נָא הייתה ממוקמת בין נהרות, כך שמסביבה היו מים, דבר שהיה אמור לעזור לה להתגונן מפני האויב,¹²⁰ אֲשֶׁר חִיל יָם הִים, הנהרות שהקיפו את נא היו החיילים שלה, העיר נא הייתה אמורה להיות מוגנת מפני הנהרות שהקיפו אותה,¹²¹ מִיָּם חוֹמָתָהּ וכן הנהרות היו אמורות לשמש לעיר נא כחומה, כך שהאויב לא היה אמור להצליח לתקוף אותה¹²²: (ט) כּוּשׁ עֲצָמָה וגם ארץ כוש באה לעזור ולחזק את העיר נא,¹²³ וּמִצְרַיִם וגם מצרים באה לעזור לֵא, ¹²⁴ וְאֵינִי קִצָּה ואין סוף לאנשים שבאו לעזרתה של נא, היו כל כך הרבה אנשים שבאו לעזרתה של נא,¹²⁵ פּוֹט וְלוֹבִים הָיוּ בְּעֶזְרָתֶךָ

110 מצודות.

111 מצודות.

112 מצודות.

113 מצודות.

114 מצודות. מהר"י קרא: הכוונה היא שכל אחד יהיה מגולה.

115 מצודות.

116 מצודות.

117 מצודות.

118 מצודות.

119 מצודות.

120 מצודות.

121 מצודות.

122 מצודות. א"ע: פירוש הפסוק הוא שהעיר אינה צריכה לחומה משום שהחוזק שלה בא מהים.

123 מצרים.

124 מצודות.

125 מצודות. רד"ק: אין רצה הוא תיאור למצרים שיש לה הרבה מאוד חיילים.

גם ארצות שנקראו "פוט" ו"לוב" שבאו לעזור לך (אשור) באו לעזור גם לנא¹²⁶: (י) **גם היא לגלה**
הלכה בשבי למרות שהעיר נא הייתה חזקה כל כך, גם היא נלקחה בשבי על ידי מלך בבל, ¹²⁷ **גם**
עליה ירטשו בראש כל חוצות וגם הילדים הקטנים של העיר נא בוקעו, נהרגו, על ידי חיילי
נבוכדנצר בשווקים המלאים בני אדם, ¹²⁸ **ועל נכבדיה ידו גורל** וכן חיילי נבוכדנצר עשו הגרלה
כדי להחליט כיצד לחלק ביניהם את נכבדי נא. הכוונה היא שחיילי אשור חילקו ביניהם את נכבדי
העיר נא על ידי הגרלה, כדי להחליט מי מהם לוקח את כל אחד מנכבדי נא בשבי, ¹²⁹ **וכל גדוליה**
רתקו בזקים וכל האנשים המכובדים נכבלו בשלשלאות ואזיקים¹³⁰: (יא) **גם את תשפרי** וגם את
(אשור) תהיי כמו שיכורה. בגלל שתבוא עלייך פורענות כל כך גדולה, את תהיי מבולבלת כמו
שיכורה, ¹³¹ **תהי נעלמה** ואת (אשור) עתידה להיעלם, ¹³² **גם את תבקשי מעוז מאיב** והעיר
נא, גם את (אשור) תבקשי למצוא חוזק מפני האויב, תבקשי להתגונן מפני האויב, אך לא תצליחי
בכך¹³³: (יב) **כל מבצריך תאנים עם בפורים** המבצרים שלך (אשור) יהיו נוחים לכיבוש כמו
תאנים מבושלות (ההסבר בצלע הפסוק הבא), ¹³⁴ **אם ינועו ונפלו על פי אוכל** כשם שלאחר
שהתאנים מתבשלות, הן נופלות ממצעמן בכל תזוזה קטנה של העץ, ואז אין צורך להתאמץ
ולקטוף אותן, כך חיילי בבל לא יצטרכו להתאמץ ולכבוש את המבצרים שלך¹³⁵: (יג) **הנה עמך**
נשים בקרבך החיילים שבתוכך (אשור) יהיו חלשים כמו נשים, ולכן הם לא יוכלו להגן על
העיר, ¹³⁶ **לאיביך פתוח נפתחו שערי ארצך** והקלות הרבה שבה בבל תכניע אותך (אשור) תהיה
כאילו ששערי ארצך נפתחו מאליהם אל האויב, כאילו ששערי ארצך קידמו בברכה את בבל ורצו
בכך להקל על בבל לכבוש את הארץ, ¹³⁷ **אכלה אש בריחך** (הקלות הרבה שבה תכבוש בבל את
ארצך תהיה) כאילו שהאש שרפה את המנעולים של שערי ארצך. המנעולים של שערי ארצך לא
ימנעו מהאויב להיכנס לארץ, והדבר יהיה כאילו שהם נשרפו¹³⁸: (יד) **מי מצור שאבי לך** תשאבי
לך (אשור) עכשיו מים כדי שיהיה לך מים בשעת המצור שיוטל עלייך. בקרוב יוטל עלייך מצור ולא
תוכלי לצאת מהעיר לשאוב מים, ולכן עדיף שתכניני את המים עכשיו, ¹³⁹ **חזקי מבצריך** וכן כדאי

126 מצודות.
127 מצודות. א"ע: גם היא הכוונה היא למצרים שהוכנעה כמו העיר נא.
128 מצודות.
129 מצודות.
130 מצודות.
131 מצודות. רש"י: הכוונה היא שגם היא תשתה כוס תרעלה כמו העיר נא.
132 מצודות.
133 מצודות.
134 מצודות. רד"ק: הסיבה שהנביא המשיל את המבצרים לתאנים היא משום שכמו שהאדם מתאוה לאכול תאנים מבושלות,
כך האויב מתאוה לכבוש את העיר.
135 מצודות.
136 מצודות.
137 מצודות.
138 מצודות.
139 מצודות.

שתכניני את המבצרים שלך, כדי שתוכלי למצוא בהם מחסה מפני האויב,¹⁴⁰ **בְּאֵי בְּטִיט** תדרכי על טיט כדי להכין אותו לתורך טיוח החומה,¹⁴¹ **וְרִמְסֵי בַחֲמֹר** ותדרכי על החומר כדי להכין אותו לטיוח החומה. החומר הוא הטיט ויש כאן כפילות על צלע הפסוק הקודם,¹⁴² **הַחֲזִיקִי מִלְבַּן** וכן תכניני לבנים כדי לבנות איתן את החומה. הנביא אומר לתושבי אשור להתכונן לקראת התקפת בבל על ידי חיזוק החומה והמבצרים, וכן על ידי הכנת אוכל מפני המצור, אך גם הכנות אלה לא ימנעו את מפלת אשור¹⁴³: **(טו) שָׁם תֹּאכְלֶיךָ אֵשׁ** במקומות המבוצרים שאת (אשור) תבני, תאכל אותך האש,¹⁴⁴ **תִּכְרִיתֶךָ חֲרָב** וכן החרב תכרית אותך במקומות המבוצרים שאת תכניני. הכוונה היא שלא יעזור לאשור ההכנות למלחמה, מכיוון שהם יפסידו,¹⁴⁵ **תֹּאכְלֶיךָ פִּילֶק** האש והחרב יאכלו אותך (אשור) כמו שהילק (סוג של ארבה) אוכל את גידולי הקרקע,¹⁴⁶ **הַתִּכְבֵּד פִּילֶק** ואת (אשור) תושמדי כמו שהילק (סוג של ארבה) מחסל את כל גידולי הקרקע,¹⁴⁷ **הַתִּכְבְּדִי פְּאַרְבֵּה** ואת תושמדי כמו שהארבה מחסל את גידולי הקרקע. יש כאן כפילות על צלע הפסוק הקודם¹⁴⁸: **(טז) הֲרִבִּית רַבְלִיךָ מְכֻכְבֵּי הַשָּׁמַיִם** את (אשור) הרבית את הרוכלים בעיר שלך עד שהם היו רבים יותר מכוכבי השמים. הכוונה היא שהעיר אשור הייתה כל כך גדולה וחשובה, עד שהיו בה הרבה מאוד סוחרים,¹⁴⁹ **יִלֶק פֶּשֶׁט וַיַּעַף** ועכשיו כל הסוחרים ברחו מהעיר או שהם גלו כמו שהילק פושט את כנפיו ועף ממקום למקום¹⁵⁰: **(יז) מִנְזִרֶיךָ כְּאַרְבֵּה** היו לך (נינוה) הרבה אנשים שהיה להם נזר ועטרה כמו הארבה הרב. הכוונה היא שבנינוה היו שרים רבים כמו שיש הרבה ארבה,¹⁵¹ **וְטַפְסְרֶיךָ כְּגֹב גְּבִי** וכן היו בדך (נינוה) הרבה אנשים בעלי שררה, כמו סוג של ארבה שנקרא "גוב" שיש בו הרבה ארבה שבא ביחד,¹⁵² **הַחֲזִיקִי בַּגְּדֹת בְּיוֹם קָרָה** (ועכשיו מסביר הנביא מדוע הוא דימה את השרים והאנשים החשובים לארבה) ביום קור, הארבה מוצא מחסה בין הקירות והכתלים,¹⁵³ **שָׁמֶשׁ זָרְחָה וְנֹדַד** וכאשר חם לארבה מהשמש, הם נודדים מהמקום שבו הם מצאו מחסה,¹⁵⁴ **וְלֹא נֹדַע מְקוֹמוֹ אִיִּם** ולא יודע היכן הארבה

¹⁴⁰ מצודות.

¹⁴¹ מצודות.

¹⁴² מצודות.

¹⁴³ מצודות. רש"י: הכוונה היא לדפוס הלבנים. רד"ק: מדובר על כבשן הלבנים.

¹⁴⁴ מצודות.

¹⁴⁵ מצודות.

¹⁴⁶ מצודות.

¹⁴⁷ מצודות. רש"י הוסיף פירוש נוסף וכתב שהכוונה היא שאשור תתכסה בחיילי האויב כמו שהילק בא בהמוניו. מהר"י קרא: גם אם את תהיי עם חיילים רבים כמו הילק, הדבר עדיין לא יעזור לך.

¹⁴⁸ מצודות.

¹⁴⁹ מצודות.

¹⁵⁰ מצודות. רש"י: לסוחרים קל לצאת בסחורה כמו שהילק פושט את כנפיו ועף. רד"ק: לא הועיל כל העושר שהביאו איתם הסוחרים, מכיוון שהם ברחו.

¹⁵¹ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה היא לעם הרב שהתפורר כדי לכבוש ארצות.

¹⁵² מצודות. רש"י: כמו חיילי גובאי. מהר"י קרא: הכוונה היא לשלוחים שנמצאים שם.

¹⁵³ מצודות.

¹⁵⁴ מצודות.

נמצא. כך גם שרי נינוה ייעלמו כמו הארבה שהרי הם (שרי נינוה) כולם ייהרגו או יגלו¹⁵⁵: (יח) נְמוּ רַעֲיָה מְלֶךְ אַשּׁוּר מֶלֶךְ אַשּׁוּר! מפקדי הצבא שלך ילכו להתנמנם בשעת המלחמה במקום להילחם, ¹⁵⁶ יִשְׁכְּנוּ אֲדִירֶיךָ הַגִּיבּוּרִים של אשור שוכנים במקומם ואינם יוצאים למלחמה, ¹⁵⁷ נַפְשׁוֹ עִמָּךְ עַל הַהָרִים וְאִין מְקַבֵּץ הָעַם הרב מצאו מנוחה על ההרים ואין מי שאוסף אותם למלחמה. הנביא מתאר את אוזלת היד של חיילי אשור שלא יצאו להילחם נגד בבל¹⁵⁸: (יט) אִין בְּהָה לְשִׁבְרֶךָ אִף אַחַד לֹא יַחֲשִׁיד אֶת פְּנֵיו כְּאִשֶׁר הוּא יִשְׁמַע אֶת הַפּוֹרְעָנוֹת שֶׁתְּבוֹא עֲלֶיךָ (אשור), אִף אַחַד לֹא יִצְטַעַר עַל הַפּוֹרְעָנוֹת שֶׁתְּבוֹא עֲלֶיךָ, ¹⁵⁹ נַחֲלָה מִבְּתָךְ (אִף אַחַד לֹא יִצְטַעַר עַל הַמַּכָּה שֶׁתְּבוֹא עֲלֶיךָ) לַמְּרוֹת שֶׁהַמַּכָּה תִּכָּאֵב מְאֹד, ¹⁶⁰ כֹּל שְׁמִיעֵי שְׁמִיעֶךָ תִּקְעוּ כִּי עָלֶיךָ כֹּל מִי שִׁישְׁמַע אֶת הַפּוֹרְעָנוֹת שֶׁתְּבוֹא עֲלֶיךָ (אשור) יִמְחָא כַּפֵּיִם מִשְׂמַחָה, ¹⁶¹ כִּי עַל מִי לֹא עֲבָרָה רְעָתְךָ תִּמְיֵד (הַסִּיבָה שְׂכוֹלִם יִשְׁמַחוּ עַל הַפּוֹרְעָנוֹת שֶׁתְּבוֹא עֲלֶיךָ הֵיא מְכִיוֹ ש-) הָרַעָה שֶׁלְךָ תִּמְיֵד עֲבָרָה עַל כּוֹלִם, אֶת הַצַּקָּת לְכֹל הָעַמִּים הָאֲחֵרִים, וְלִכּוֹן, כְּשֶׁתְּבוֹא עֲלֶיךָ (אשור) הַפּוֹרְעָנוֹת, כּוֹלִם יִשְׁמַחוּ¹⁶²:

חבקוק פרק א

(א) הַמֵּשָׁא אֲשֶׁר חָזָה חֲבַקּוּק הַנְּבִיא הַדְּבָרִים הַבְּאִים הֵם הַדְּבָרִים עֲלֵיהֶם הַתְּנַבָּא הַנְּבִיא חֲבַקּוּק¹⁶³: (ב) עַד אָנָּה יִקְוֶה שׁוֹעֵתִי וְלֹא תִשְׁמַע (חֲבַקּוּק מֵתַפְלֵל אֶל ה' וְאוֹמֵר: ה', עַד מֵתִי אֲנִי חֲבַקּוּק) אֲצַעַק אֲלֶיךָ וְלֹא תִשְׁמַע אֶת דְּבָרַי, ¹⁶⁴ אֲזַעַק אֲלֶיךָ חָמָס וְלֹא תוֹשִׁיעַ עַד מֵתִי אֲנִי חֲבַקּוּק) אֲצַעַק אֲלֶיךָ (ה') עַל עֲנִיַן הַחֲמָס, וְאַתָּה לֹא תוֹשִׁיעַ אוֹתִי. הַנְּבִיא מֵתְאוֹנֵן וְאוֹמֵר לַה' שֶׁתִּפְּלֹתוֹ לְהַצִּיל עִם יִשְׂרָאֵל מִבְּבֶל אֵינָה מֵתְקַבֵּלֶת¹⁶⁵: (ג) לָמָּה תִּרְאֶנִּי אֲוֹן ה', מֵדוּעַ אַתָּה מֵרָאָה לִי חֲבַקּוּק) אֶת הָעוֹוֹנוֹת הַנִּסְתָּרִים שֶׁל עִם יִשְׂרָאֵל¹⁶⁶: וְעַמָּל תִּבְיֵט מֵדוּעַ אַתָּה (ה') מֵרָאָה לִי חֲבַקּוּק) אֶת הָעוֹוֹנוֹת הַנִּסְתָּרִים שֶׁל עִם יִשְׂרָאֵל שֶׁאַתָּה רוֹאָה? יֵשׁ כֹּאֵן מַעֲיֵן כְּפִילוֹת עַל צִלַּע הַפְּסוּק הַקּוֹדֵם, ¹⁶⁷ וְשׁוֹד וְחָמָס לְנַגְדִי וּמֵדוּעַ אַתָּה (ה') הָרְאִית לִי אֶת הַגּוֹזֵל וְהַעוֹשֶׂק שֶׁעֲתִיד לְבוֹא עַל בְּנֵי

¹⁵⁵ מצודות.

¹⁵⁶ מצודות.

¹⁵⁷ מצודות.

¹⁵⁸ מצודות. רד"ק: נפשו מלשון ריבוי שהיו הרבה מהעם שהתפזרו על ההרים.

¹⁵⁹ מצודות. א"ע: הכוונה היא ללשון ריפוי, שהמכה לאא תירפא.

¹⁶⁰ מצודות.

¹⁶¹ מצודות.

¹⁶² מצודות.

¹⁶³ מצודות. בסדר עולם מובא שגם נבואתו של חבקוק הייתה בזמנו של מנשה. ספורנו: חבקוק ראה את החורבן שתהיה ע"י נבוכדנצר וצעק על כך אך ה' לא קיבל את תפילתו.

¹⁶⁴ מצודות.

¹⁶⁵ מצודות.

¹⁶⁶ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה היא לפסל שנבוכדנצר הכריח את עם ישראל להשתחוות אליו. רד"ק: הנביא מתאוונן על כך

שה' אינו מעניש את הרשעים.

¹⁶⁷ מצודות.

ישראל כעונש על חטאיהם: מדוע אתה מראה לי את עונשם של בני ישראל?¹⁶⁸ וְיִהְיֶה רִיב וּמִדּוֹן
יִשְׁאֵל וּמִדּוּעַ אַתָּה (ה') מראה לי את התקיימות מי שיעשה דין ומריבה בעם ישראל? מדוע אתה
מראה לי שנבוכדנצר יצליח בהתקפתו על עם ישראל?¹⁶⁹: (ד) **עַל בֶּן תְּפֹוג תִּזְרָה** כתוצאה מכך
שנבוכדנצר יתקוף את ישראל, תתרפה כח התורה, עם ישראל לא ירצה לקיים את התורה משום
שהם יראו שנבוכדנצר הרשע מצליח במעשיו,¹⁷⁰ **וְלֹא יֵצֵא לְנֶצַח מִשְׁפָּט** ולאורך זמן רב שיראה
כנצח, לא יתקיים המשפט. לאורך כל הימים הרבים שבהם נבוכדנצר ישלוט (והדבר ייראה כמו
נצח) אנשים לא יעשו משפט אמת, היות והם יראו שבכל מקרה הרשעים מצליחים בדרכם,¹⁷¹ **כִּי
רָשָׁע מִכְּתִיר אֶת הַצְּדִיק** (עם ישראל לא ירצה לקיים את התורה ולשפוט דין אמת) משום
שנבוכדנצר הרשע מקיף את עם ישראל ומטיל עליהם מצור. אמנם ישראל לא היו צדיקים, שהרי
כל הסיבה שנבוכדנצר תקף אותם היא רק בגלל שהם חטאו, אך בהשוואה לנבוכדנצר, ישראל
נקראו צדיקים,¹⁷² **עַל בֶּן יֵצֵא מִשְׁפָּט מֵעֶקֶל** ובגלל שעם ישראל יראה שנבוכדנצר מצליח, הוא
יעקם את המשפט במקום לשפוט דין צדק, מכיוון שעם ישראל יחשוב שבכל מקרה הרשע מנצח
ואין טעם לעשיית משפט אמת. אמנם, גם הנביא מסכים לכך שעם ישראל צריך להיענש על
חטאיו, אך הוא סבור שהי צריך להעניש את עם ישראל ישירות, ולא על ידי נבוכדנצר¹⁷³: (ה) **רְאוּ
בְּגוֹיִם וְהִבִּיטוּ** (הנביא פונה אל ישראל ואומר להם להבין שהמלחמה נגד נבוכדנצר היא כעונש מה'
ולא מלחמה רגילה) תראו (ישראל) בכל העמים ותתבוננו מהי מלחמה רגילה בין העמים ומהן
התוצאות של מלחמה זו,¹⁷⁴ **וְהִתְמַהוּ תִמְהוּ** (ולאחר שאתם, ישראל, תבינו מהי מלחמה רגילה)
אתם תתמהו תמיהה גדולה כאשר תראו שהצלחתו של נבוכדנצר היא מעל הטבע, שהרי בהשוואה
לעמים אחרים, נבוכדנצר מצליח הרבה יותר מהם,¹⁷⁵ **כִּי פִעַל פִּעַל בְּיַמֵּיכֶם** שהרי נצחונו של
נבוכדנצר יתרחש בימיכם,¹⁷⁶ **לֹא תֶאֱמִינוּ כִּי יִסְפָּר** ולו לא הייתם רואים את נצחונו של נבוכדנצר,
לא הייתם מאמינים אם היו מספרים לכם על ניצחון מסוג זה. הנביא אומר שנצחונו של
נבוכדנצר הם שלא כדרך הטבע, ולכן לו עם ישראל לא היה רואה נצחונות אלה בעיניו, לא היה
מאמין שייתכנו נצחונות כאלה¹⁷⁷: (ו) **כִּי הִנְנִי מְקִים אֶת הַבְּשָׂדִים** שהרי אני (ה') ארומם את

¹⁶⁸ מצודות.

¹⁶⁹ מצודות.

¹⁷⁰ מצודות. מהר"י קרא: עם ישראל לא יוכל לקיים את התורה משום שנבוכדנצר אינו נותן לו לעשות כן. ספורנו: הכוונה היא שבגלל שהחרש והמסגר (שהם חכמי התורה) גלו בימי יהויכין, לא היו יכולים ללמד תורה.

¹⁷¹ מצודות. ספורנו: הכוונה היא שלא נשאר בארץ צדיק שישפוט דין אמת, ולכן ייצא משפט מעוקל, וגם מי שמקיף את הצדיק הכוונה היא לרשעים שהיו מקיפים את הצדיקים.

¹⁷² מצודות. מלבי"ם: הכוונה היא שהרשע הוא שממנה את הצדיק לשפוט, וממילא הצדיק אינו יכול לשפוט דין אמת משום שהוא תלוי בחסדיו של הרשע.

¹⁷³ מצודות.

¹⁷⁴ מצודות.

¹⁷⁵ מצודות.

¹⁷⁶ מצודות.

¹⁷⁷ מצודות.

העם הכשדי, העם הבבלי משפלותם,¹⁷⁸ הַגֹּי הַמֵּר העם הבבלי הוא עם אכזרי,¹⁷⁹ וְהַנְּמָהָר תכונה נוספת בה מתאר הנביא את העם הבבלי הוא שעם זה עושה את מעשיו בפזיזות וללא מחשבה,¹⁸⁰ הַהוֹלֵךְ לְמַרְחָבֵי אֶרֶץ לְרֶשֶׁת מְשָׁבֵנוֹת לֹא לוֹ העם הבבלי יילך בכל רחבי הארץ כדי לכבוש ארצות שאינם שלו¹⁸¹: (ז) אֵיִם וְנֹרָא הוּא העם הבבלי מטיל על שאר העמים אימה ויראה. הכוונה היא שהעמים האחרים מפחדים מפני בבל,¹⁸² מִמֶּנּוּ מְשַׁפְטוּ וּשְׂאֵתוֹ יֵצֵא המשפט שהעם הבבלי יעשה באומות האחרות וכן הרוממות שיתרומם מעל האומות האחרות ייצאו מהעם הבבלי עצמו. הכוונה היא שהעם הבבלי יכבוש את הארצות האחרות ויבסס את שלטונו ללא עזרת עמים אחרים¹⁸³: (ח) וְקָלוּ מִנְּמָרִים סוֹסֵיוֹ הסוסים של בבל יהיו מהירים יותר מנמרים בשעה שיצאו להילחם,¹⁸⁴ וְחָדוּ מִזְאֲבֵי עָרָב והשיניים של חיילי בבל יהיו חדים יותר מזאבים שטורפין בערב. כאשר הזאב טורף בערב, הוא טורף במהירות משום שהוא רעב לאחר שלא אכל כל היום. כוונת הנביא בתיאור זה הוא לתאר את החוזק בו יילחמו חיילי בבל,¹⁸⁵ וּפְרָשָׁיו פְּרָשָׁיו הפרשים של חיילי בבל יהיו רבים,¹⁸⁶ וּפְרָשָׁיו מִרְחוֹק יָבֹאוּ למרות שהפרשים של בבל יבואו ממקום רחוק,¹⁸⁷ יֵעָפוּ בְּנֶשֶׁר חָשׁ לְאֹכֹל (למרות שהפרשים של בבל יבואו ממקום רחוק) הם לא יהיו עייפים מטורח הדרך, אלא יהיו כמו נשרים שממהרים לאכול. הנביא מדמה את חוזקו של הצבא הבבלי במספר דימויים: מהיר יותר מנמרים, חזק יותר מעורבים הטורפים בלילה, רבים מאוד וגם לאחר שיבואו ממקום רחוק, הם לא יתעייפו והם יהיו כמו נשר שממהר לעוף להביא אוכל¹⁸⁸: (ט) בְּלֵה לְחָמָם יָבֹאוּ כל הסיבה שהעם הבבלי יתקוף את ישראל היא רק בשביל לחמוס את ישראל. בדרך כלל, עם שתוקף עם אחר מתעניין גם בכבוד שיבוא לו מהנצחון, אך בבל מעוניינים רק ברכוש ובביזה,¹⁸⁹ מְגַמְת פְּנִיָהֶם קְדִימָה הרצון של חיילי בבל הוא לחזור אל ארצם שנמצאת מזרחית לארץ ישראל. בדרך כלל כשעם מנצח עם אחר, הוא רוצה להישאר נציגות בארץ הכבושה, אך חיילי בבל ירצו רק לבזוז את עם ישראל ולחזור מיד לארצם,¹⁹⁰ וַיֵּאָסֶף בְּחֹל שְׁבִי וכן ייקח הצבא הבבלי בשבי

178 מצודות.

179 מצודות.

180 מצודות. מהר"י קרא: אין הכוונה פה לנמהרות מלשון תכונה של העם הבבלי, אלא הכוונה היא שהעם הבבלי יבוא על עם ישראל וילחם בו במהירות.

181 מצודות.

182 מצודות.

183 מצודות. רש"י: מהעם הבבלי שופטים המלכים המטילים אימה על שאר האומות. מלבי"ם: הכוונה היא שבחוקות העמים, עם אינו תוקף עם אחר אם העם לא עשה לו עוול. אולם, בבל המציאו חוקים חדשים והם תוקפים גם עמים שלא עשו להם עוול.

184 מצודות.

185 מצודות.

186 מצודות. א"ע: הכוונה היא ללשון פשיטה.

187 מצודות.

188 מצודות.

189 מצודות.

190 מצודות. מהר"י קרא: העם הבבלי תוקף את ישראל כמו רוח קדים. הסבר נוסף שכתב הוא שהם תקפו את ישראל בפנים זועפים.

מישראל אנשים רבים כחול הים¹⁹¹: (י) **וְהוּא בְּמַלְכֵים יִתְקַלֵּם** בבל תתלוצץ על מלכי האומות האחרות ותבזה אותם,¹⁹² **וְרִזְנִים מְשַׁחֵק לּוֹ** והרוזנים, השרים, של האומות האחרות, יהיו לאשור לשחוק. הכוונה היא שבבל תלעג על שרי האומות האחרות,¹⁹³ **הוּא לְכָל מְבַצֵּר יִשְׁחַק** וכן תלעג בבל על כל הערים המבוצרות של אויביו ותטען שהיא תוכל לכבוש ערים אלה בקלות,¹⁹⁴ **וַיַּעֲבֹר עִפְרָיִם וַיִּלְכְּדָהּ** צבא בבל יצבור עפר כדי להכין סוללה ולהתקיף את ביצורי הערים שהוא יתקוף, וכך יוכל צבא בבל לכבוש גם את הערים המבוצרות בקלות¹⁹⁵: (יא) **אֵז חָלַף רוּחַ כְּאִשׁר בְּבַל תְּצַלִּיחַ** לכבוש הרבה ארצות אחרות, דעתה תתחלף, היא כבר תחשוב דעות כוזבות,¹⁹⁶ **וַיַּעֲבֹר וַאֲשֵׁם** ואז ממלכת בבל תחשוב מחשבות של אשמה, מחשבות של חטא,¹⁹⁷ **זוֹ כָּחוֹ לְאֱלֹהֵי מַמְלַכְתּוֹ** בבל תטען שהכח שניתן לה לכבוש את כל הארצות, ניתן לה על ידי העבודה הזרה שלה, ולא על ידי ה'. הנביא אומר שלאחר שממלכת בבל תצליח לכבוש את כל הארצות, במקום להבין שכוחה ניתן לה מה', היא תטען שכוחה ניתן לה מהעבודה הזרה שלה¹⁹⁸: (יב) **הֲלוֹא אַתָּה מְקַדְּמֵם יְקַוְּ אֱלֹהֵי קְדֹשֵׁי** הרי אתה ה' אלוקי קדושי תמיד היית מרחם עלינו (על עם ישראל),¹⁹⁹ **לֹא נָמוֹת וְאֲנִי** (הנביא חבקוק) יודע שאנחנו לא נמות לגמרי בידו של מלך בבל, מלך בבל לא ישמיד אותנו,²⁰⁰ **יְקַוְּ לְמִשְׁפַּט שְׁמֵתוֹ** שהרי אתה (ה') שמת את מלך בבל רק כדי לעשות בנו משפט, אתה (ה') שלחת את מלך בבל רק כדי להעניש אותנו,²⁰¹ **וַיִּצְוֶר לְהוֹכִיחַ יִסְדֶּתָּ וְאַתָּה ה' חֲזַק מְכַל** (צור הוא סלע חזק המדמה את החוזק של דבר) יסדת את בבל כדי להוכיח אותנו (את עם ישראל), אתה שלחת את מלכות בבל כדי להוכיח אותנו. יש כאן כפילות על צלע הפסוק הקודם כדרך הנבואות. דבריו של הנביא הם שהוא יודע שמלך בבל לא ישמיד לגמרי את עם ישראל והסיבה שהוא מתרעם אינה בגלל שהוא (חבקוק) חושב שמלך בבל ישמיד את עם ישראל²⁰²: (יג) **טָהוֹר עֵינַיִם מִרְאוֹת רַע** הרי אתה (ה') טהור עיניים וכביכול אינך יכול לראות דבר שהוא רע, דבר שיש בו עוול,²⁰³

לגלות את האויב שבתורה

¹⁹¹ מצודות.

¹⁹² מצודות. רש"י הסביר שקילוס היינו דיבור במישהו אחר, וייתכן שדיבור זה יהיה טוב וייתכן שיהיה רע.

¹⁹³ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה היא שהרוזנים משחקים לפניו מכיון שאימתו של בבל מוטל עליהם.

¹⁹⁴ מצודות.

¹⁹⁵ מצודות. רד"ק: הכוונה היא שבבל אסף עם רב כמו עפר וכבש את העיר. פירוש נוסף שהוסיף הוא שעם העם היו ממלאים את חפירות האויב שמהווים מכשול על הצבא התוקף. א"ע הוסיף פירוש נוסף וכתב שהכוונה היא כאילו שבבל אסף את כל העפר של כל הארץ.

¹⁹⁶ מצודות. א"ע: הכוונה היא שממלכת בבל תעבור בכל מקום. רד"ק: הכוונה היא לגאווה.

¹⁹⁷ מצודות. מלבי"ם: הכוונה היא שממלכת בבל תישאר במעמדה עד שהם יחטאו ויאמרו שכל כוחם נובע מהעבודה הזרה שלהם וזה יהיה בימי בלשצ'ר שיוציא את כלי המקדש.

¹⁹⁸ מצודות. המפרשים התחבטו מדוע נאמר אלהו בלשון יחיד. חלק טענו שהסיבה היא מכיוון שדרך הפסוקים לומר כך וחלק טענו שהסיבה היא כדי לבנות את העבודה הזרה של בבל.

¹⁹⁹ מצודות. רד"ק: הכוונה היא שעם ישראל מכיר בכוחו של ה' לעומת נבוכדנצר שלא מכיר בכוחו של ה'.

²⁰⁰ מצודות. רש"י: זהו תיקון סופרים, וזצריך לומר שה' הוא שלא ימות. לפי התיקון סופרים הכוונה היא בקשה אל ה' שלא ייתן לעם ישראל למות בידי נבוכדנצר.

²⁰¹ מצודות.

²⁰² מצודות.

²⁰³ מצודות.

וְהִבִּיט אֶל עַמָּל לֹא תוֹכַל וְאַתָּה (ה') אֵינְךָ יִכּוֹל לְרֹאוֹת דְּבַר שְׂאִינוֹ הַגּוֹן, ²⁰⁴ לְמַה תִּבְיֵט בּוֹגְדִים (ומכיוון שאינך יכול לראות דבר שאינו הגון) כיצד אתה (ה') רואה את הבוגדים, את ממלכת בבל, שולטת בעולם? הרי לכאורה בכך שממלכת בבל הרשעה שולטת בעולם, יש לכאורה עוול,²⁰⁵ תִּחְרִישׁ בְּבַלְעַ רְשָׁע צְדִיק מִמֶּנּוּ ומדוע אתה (ה') מחריש בשעה שהרשע משחית מישהו שצדיק יותר ממנו. הנביא שואל את ה' כיצד הוא יכול לתת לממלכת בבל לשלוט ולהשחית את ישראל? הרי עם ישראל צדיק יותר מבבל, ולכן לכאורה לא ראוי שבבל ישלטו על ישראל, וגם אם עם ישראל ראוי לעונש, היה ראוי שהם ייענשו בדרך אחרת, ולא על ידי בבל²⁰⁶: (יד) וְהִעֲשֶׂה אָדָם בְּדַגֵּי הַיָּם וְאַתָּה (ה') גֵּרַמְתָּ לָכֵךְ שְׂבִנֵי הָאָדָם בְּעוֹלָם יִהְיוּ כְמוֹ הַדְּגִים בַּיָּם. כשם שהדגים בים מופקרים לכל, ואדם אינו יכול למנוע מאדם אחר מלדוג אותם, כך אין מישהו שיכול למנוע מבבל לשלוט עליהם,²⁰⁷ כְּרִמְשׁ לֹא מִשָּׁל בּוֹ וְאַתָּה (ה') דֵּרַמְתָּ לָכֵךְ שְׂבִנֵי הָאָדָם יִהְיוּ כְמוֹ הַרְמָשִׁים שֶׁבְּעוֹלָם. כשם שאדם אינו יכול למנוע מחבירו מלקחת רמש, כך אין מי שימנע מבבל את השליטה בעולם.²⁰⁸ (טז) כִּלְהַ בְּחֻכָּה הִעֲלָה מֶלֶךְ בְּבַל הֵעֲלָה אֶת כָּל בְּנֵי הָאָדָם שֶׁבְּעוֹלָם בַּחֲתוֹ. הכוונה היא שמלך בבל שולט על העולם כולו, אלא שהנביא המשיך את הדימוי לדגים שבו השתמש בפסוק הקודם,²⁰⁹ יִגְרְהוּ בְּחֶרְמוֹ וְכֵן יֵאֲסוֹף מֶלֶךְ בְּבַל אֶת כָּל הָאֲנָשִׁים בְּעוֹלָם בַּמַּלְכוּת הַצִּיִּידִים שֶׁלּוֹ שֶׁנִּקְרָאִים "חרם". יש כאן כפילות על צלע הפסוק הקודם, והכוונה היא שמלך בבל שולט על העולם כולו,²¹⁰ וְיֵאֲסִפְהוּ בְּמַמְלַחְתּוֹ מֶלֶךְ בְּבַל אֶסֶף אֶת כָּל אֲנָשֵׁי הָעוֹלָם בַּמַּלְכוּת שֶׁטֶמֶן לֵהֶם שֶׁנִּקְרָאִים "מכמורת" (יש כאן כפילות על שתי הצלעות של הפסוק הקודם),²¹¹ עַל בֶּן יִשְׁמַח וְיִגִּיל וּמִשֶּׁם שֶׁהוּא מִצְלִיחַ, מֶלֶךְ בְּבַל מֵלֵא בְּשִׂמְחָה וְגִילָה, וְאִינוֹ חוֹשֵׁשׁ מֵהַעוֹנֵשׁ שֶׁבּוֹ הוּא עֵתִיד לְהִיעַנְשׁ:²¹² (טז) עַל בֶּן יִזְבַּח לְחֶרְמוֹ מֶלֶךְ בְּבַל מִקְרִיב קִרְבָּנוֹת לְמַלְכוּת שֶׁנִּקְרָאִים "חרמים" שבהם הוא השתמש. הנביא ממשיך בדימויים שבהם דימה את כוחו של מלך בבל בפסוקים האחרונים. כפי שראינו, הנביא דימה את הצלחתו של מלך בבל לשלוט על העולם לצידת בעלי חיים הנביא אומר שבמקום שמלך בבל יבין שהצלחותיו נובעים מרצונו של ה', הרי שהוא תולה את הצלחות שלו בכוחו ובמלכודת שהוא שם כדי לצוד את אותם בעלי חיים,²¹³ וְיִקְטֹר לְמַמְלַחְתּוֹ וְכֵן הַקְרִיב מֶלֶךְ בְּבַל קִרְבָּנוֹת לְמַלְכוּת שֶׁלּוֹ שֶׁנִּקְרָאִים "מכמורת". יש כאן כפילות על צלע הפסוק הקודם, כאשר הכוונה היא שמלך בבל תולה את נצחונותיו בכוחו ובמעשיו ואינו מבין שה' הוא שנתן לו את הכח

²⁰⁴ מצודות. ספורנו: הכוונה היא שה' אינו יכול לראות את העונש של הנענש.

²⁰⁵ מצודות.

²⁰⁶ מצודות. רש"י: מדובר על סימוא עיניו של צדקיהו.

²⁰⁷ מצודות.

²⁰⁸ מצודות. ספורנו: הכוונה היא שאין לעם ישראל מנהיג, כמו שלרמשים אין מנהיג.

²⁰⁹ מצודות.

²¹⁰ מצודות.

²¹¹ מצודות.

²¹² מצודות.

²¹³ מצודות בפירושו הראשון. בפירושו השני כתב שהכוונה היא לע"ז שנקראה חרם, אך הדבר לכאורה אינו מסתדר עם המשך הפסוק.

לכך, ²¹⁴ **כִּי בְהִמָּה שֶׁמֶן חִלְקוּ וּמֵאֲכָלוּ בְּרָאָה מֶלֶךְ בָּבֶל חוֹשֵׁב שֶׁעַל יְדֵי הַמַּלְכוּדוֹת שְׁלוֹ, יֵשׁ לוֹ** מאכלים שמנים ובריאים. הכוונה היא שמלך בבל חושב שהוא מצליח לכבוש את העמים האחרים ולשלוט בעולם על ידי כוחו ושהדבר אינו נובע מרצונו של ה' ²¹⁵: **(יז) הֲעַל בֶּן יִרִיק חָרְמוֹ הָאֵם** לאחר שמלך בבל ימשיך בהצלחותיו, הוא ירוקן את המלכוּדוֹת שלו? האם מלך בבל יפסיק לשפוך דם כשהוא ימשיך לכבוש את העולם? ²¹⁶ **וְתִמְיֵד לְהִרְגֹּת גּוֹיִם לֹא יִחְמוֹל הִרִי כְּאִשֶׁר מֶלֶךְ בָּבֶל יִמְשִׁיךְ** להצליח, הוא ימשיך גם לשפוך את דמם של העמים האחרים שהוא יילחם נגדם ולא יתמול עליהם. הנביא אומר שאם מלך בבל ימשיך להצליח ולכבוש עוד ועוד ארצות, הר יש הוא רק ימשיך ברשותו לשפוך דמם של העמים שהוא כובש ²¹⁷:

חבקוק פרק ב

(א) עַל מִשְׁמֵרְתִּי אֶעֱמְדָה אני (הנביא חבקוק) נעמדתי על המשמרת שלי, ²¹⁸ **וְאֶתִּיצְבָּה עַל מְצוֹר** וכן התייצבתי על המקום שלי בתוך המצור. הנביא אומר שכשם שאדם נשאר במשמרת שלו, וכשם שחייל נשאר במקום קבוע בשעה שמטילים מצור על האויב, כך הוא (הנביא חבקוק) נשאר לעמוד כדי לשמוע תשובה מאת ה', ²¹⁹ **וְאֶצְפָּה לְרֵאוֹת מַה יִּדְבֹּר בִּי** אני (הנביא חבקוק) נשארתי לעמוד ולראות מה יענה לי ה' על טענותיי, ²²⁰ **וּמָה אֲשִׁיב עַל תּוֹכְחָתִי** (וכן חיכיתי לראות) מה אני (הנביא חבקוק) אוכל לענות למי שיתווכח איתי ויאמר את טענותיי. כפי שראינו בפרק הקודם, הנביא טען כלפי ה' שאין זה ראוי להכניע את ממלכת יהודה בידי ממלכת בבל, משום שתושבי ממלכת יהודה צדיקים גדולים יותר מאנשי ממלכת בבל, ומשום שמלך בבל ייחס את נצחונותיו לכוחו ולעבודה הזרה שלו, ולא לרצונו של ה'. הנביא אומר שהוא חיכה במקומו כדי לשמוע את תשובתו של ה', וכך הוא (הנביא) עצמו יוכל לענות גם לאחרים שטוענים את אותן טענות כלפי ה' ²²¹: **(ב) וַיַּעֲנֵנִי יְקֹוֹק ה'** ענה לי (לנביא חבקוק), **וַיֹּאמֶר** כך אמר ה' בתשובתו: **כְּתוֹב חֲזוֹן** (ה' אמר לי:) תכתוב את דברי הנבואה בהם אני (ה') מנבא אותך על ספר, ²²² **וּבִבְאֵר עַל הַלְּחוֹת** את דברי הנבואה תכתוב באופן ברור, ²²³ **לְמַעַן יִרְוֶיךָ קוֹרְא בּוֹ** (תכתוב את דברי הנבואה באופן ברור)

²¹⁴ מצודות.

²¹⁵ מצודות.

²¹⁶ מצודות. ספורנו: כוונת הנביא היא שלאול האם לצורך כך ראוי שמלך בבל יצליח לכבוש את העמים האחרים. רד"ק:

הנביא תמה: אם הוא משייך את כל כוחו לע"ז, כיצד אתה ה' נותן לו להצליח כ"כ?

²¹⁷ מצודות. רש"י: הכוונה היא שהנביא תמה: האם אתה חושב שבגלל החרמים שלו הוא מצליח לכבוש את כל הארצות?

²¹⁸ מצודות.

²¹⁹ מצודות. רש"י: חבקוק צייר עיגול ולא זז מתוכו עד שה' ענה לו. מלבי"ם: המשמר היא כדי לשמור על דבר כלשהו והמצור הוא מלשון התקפה. כאן הכוונה היא לבקשת חבקוק שה' לא יעניש את ישראל שהיא המשמר, חבקוק לא התווכח. על כך ה' לא הסכים עימו מכיוון שבנ"י התחייבו בעונש. אך על המצור, על הצלחת בבל לכבוש את ישראל, התפלל חבקוק ורצה לשמוע את תשובתו של ה' משום שהוא חשב שאין זה הוגן שבבל יצליחו במעשיהם שהרי גם הם רשעים. דבר זה נקרא מצור משום שחבקוק ממש "תקף" את ה' עד ששמע את תשובתו.

²²⁰ מצודות.

²²¹ מצודות. מהר"י קרא: הנביא רצה לשמוע מה' מתי תהיה סוף הגלות.

²²² מצודות.

²²³ מצודות. תרגום: הכוונה היא שדברי נבואה אלה כבר כתובים על ספר התורה, שכבר רמז בתורה עניין הנבואה שגלות ישראל תהיה שבעים שנה כנגד שבעים שנות שמיטה שעם ישראל לא קיים.

כדי שמי שיקרא את דברי הנבואה, יוכל לרוץ בקריאה שלו. הכוונה היא שכתובת דברי הנבואה תהיה באופן ברור ומובן, כך שמי שיקרא את דברי הנבואה יוכל לקרוא את דברי הנבואה במהירות ולא יצטרך להתעכב כדי להבין את הכתוב²²⁴: (ג) **כִּי עוֹד חֲזוֹן לְמוֹעֵד חוֹץ מֵהַנְּבוּאָה עַל מַפְלַת בָּבֶל, יִשְׁנֶה נְבוּאָה נּוֹסֶפֶת עַל מְאוּרַע שִׁיתְרַחֵשׁ בְּזִמְנָן קְבוּעַ מְרֹאֵשׁ. יֵשׁ נְבוּאָה נּוֹסֶפֶת עַל דְּבַר שִׁיאֲרַע בְּעֵתִיד, כְּאֲשֶׁר יִדּוּעַ מִתִּי בְּדִיּוֹק יִקְרָה דְּבַר זֶה**,²²⁵ **וַיִּפְחַח לִקְיָן וְלֹא יִכְזָב הַנְּבוּאָה הַנוֹסֶפֶת עוֹסֶקֶת בְּעֵינֵי הַגְּאוּלָּה הַעֲתִידָה, וְנְבוּאָה זוֹ לֹא תִתְבַטֵּל**,²²⁶ **אִם יִתְמַהְמַה חֲפָה לוֹ גַם אִם הַגְּאוּלָּה תִתְמַהְמַה, עַדִּין תַּחֲכָה (עַם יִשְׂרָאֵל) לְקִיּוֹם דְּבַרֵּי הַנְּבוּאָה עַל הַגְּאוּלָּה**,²²⁷ **כִּי בֹא יִבֹא לֹא יֵאָחֵר שֶׁהִרִי הַגְּאוּלָּה תִגִּיעַ בְּזִמְנָהּ וְהִיא לֹא תִתְעַכֵּב מֵעַבֵּר לְזִמְנָהּ**²²⁸: (ד) **הֲנִיָּה עֲפָלָה אָדָם שֶׁהִתְחַזַּק וְעָלָה לְשִׁטּוֹן (יֵשׁ כַּאֲן רִמְזוּ לְבָבֶל כְּפִי שֶׁנִּרְאָה בְּפִסּוֹק הַבֹּא)**,²²⁹ **לֹא יִשְׁרָה נִפְשׁוֹ בּוֹ (אָדָם שֶׁמִּתְחַזַּק וּמִתְגַּאֵה) נִפְשׁוֹ אִינֶה יִשְׂרָה, אֵינֶן לוֹ אֶת מִידַת הַיּוֹשֵׁר**,²³⁰ **וַיִּצְדִּיק בְּאַמּוֹנִתּוֹ יִחְיֶה אֶךְ הַצְּדִיק זֹכֵחַ לְחַיִּים בְּזִכּוֹת אִמּוֹנָתוֹ שֶׁהִכֵּל בֹּא מֵאֵת ה' וְאֵינֶן תּוֹלָה אֶת הַצְּלַחְתּוֹ בְּעֵתְמוֹ, וּמִמִּילָא אֵינֶן בֹּא לְיַד גְּאוּוֹה**²³¹: (ה) **וְאֵף כִּי הֵיִן בּוֹגֵד גְּבַר יְהִיר (אִם בֹּאדָם רָגִיל שֶׁמִּתְחַזַּק, אִמְרָנוּ שֵׁשׁ חֲשֵׁשׁ שֶׁמֵּא אֵינֶן לוֹ אֶת מִידַת הַיּוֹשֵׁר וְכִתּוּצָאָה מִכֶּךָ מִפְּלָתוֹ קְרוּבָה) כֹּל שֶׁכֵּן נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל, שֶׁמִּרְשִׁיעַ בְּכַךְ שֶׁהוּא מִשְׁתַּכֵּר וְהוּא אָדָם יְהִיר וְגַם רוּחַ**,²³² **וְלֹא יִנָּה וְנְבוּכַדְנֶצַּר אֵינֶן יָכוֹל לְגוֹר בְּאַרְצוֹ, אֲלֵא הוּא הוֹלֵךְ לְכַבּוֹשׁ אֲרָצוֹת אַחֲרוֹת שֶׁאֵינֶן שִׁיכּוֹת לוֹ**,²³³ **אֲשֶׁר הִרְחִיב בְּשָׂאוֹל נִפְשׁוֹ נְבוּכַדְנֶצַּר נִמְשַׁל בְּצִלְעַ פִּסּוֹק זֶה לְשָׂאוֹל: כֶּשֶׁם שֶׁהִשְׂאוֹל (עוֹמֵק הָאֲדָמָה) בּוֹלַע אֶת הַמֵּתִים, כֶּךָ נְבוּכַדְנֶצַּר רוּצָה לְכַבּוֹשׁ וּלְבַלּוֹעַ אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת הָאַחֲרוֹת**,²³⁴ **וְהוּא כְּמֹת בְּכַךְ שֶׁנְבוּכַדְנֶצַּר בּוֹלַע אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת, הִרִי הוּא**

²²⁴ מצודות. רד"ק: על הספר היה הציווי לכתוב את דברי הנבואה רק ברמז, משום שהנבואה עוד לא תתקיים, אך על הלוחות היה ציווי לכתוב את דברי הנבואה בצורה מפורשת.

²²⁵ מצודות.

²²⁶ מצודות + תרגום. רש"י: תבוא עוד נבואה נוספת שתעסוק בנושא מפלת ממלכת בבל והגאולה העתידה, ונביא זה יעמוד בסוף קץ הימים. כמו"כ הסביר רש"י שהמילה "ויפחח" היא מלשון דיבור. מלבי"ם: המועד הוא הגאולה מבבל, אך גאולה זו אינה הקץ, שהרי לאחר גלות בבל תהיה גלות נוספת. אך גם הקץ, הגאולה השלימה תגיע ויהיה נביא שיתנבא עליו.

²²⁷ מצודות.

²²⁸ מצודות. רש"י כתב שני פירושים לגבי "לא יאחר": א. הנביא לא יתמהמה, כאשר הכוונה היא לירמיהו. ב. הגאולה לא תמהמה.

²²⁹ מצודות. רש"י: הכוונה היא לכעס ותאוה. רד"ק בשם אחיו ר' משה כתב שהכוונה היא שאדם שמתגאה צריך לעלות אל המבצר הגבוה כדי להתגונן מפני האויב שיבוא עליו, בעוד שהצדיק אינו צריך להתגונן משום שלא תבוא עליו כל צרה. מהר"י קרא: פירוש הפסוק הוא שממלכת בבל הרשיעה יותר מכולם ואין שום מלכות שמתקרבת לרשעות שלה. בפירוש נוסף כתב שהכוונה היא לבלשצר שהרשיע הרבה ולא ריחם על ישראל ולכן הוא נפל בידי כורש ודריוש. ספורנו: הכוונה היא שנפשו ורצונו התחזקה כמו שה' חיזק את לב פרעה.

²³⁰ מצודות. רש"י: הכוונה היא שאינו מסתפק במה שיש לו כבר, ולכן הוא רוצה עוד ועוד, ומשום כך תבוא עליו הפורענות. ספורנו: אדם זה אינו בודק את מעשיו אלא עושה הכל מצוות אנשים מלומדה.

²³¹ מצודות. רש"י: הכוונה היא ליכניה שנבוכדנצר יגלה אותו, וביום שיכניה ימות, ישא אויל מרודך את ראשו של יהויכין וישים את כסאו מעל לכסאות המלכים האחרים. מהר"י קרא: הכוונה היא לכל גלות יכניה שחזרה ממלכות בבל. א"ע: ה"לא" של ישרה מוסבת גם היא על צלע זה של הפסוק והכוונה היא שגם הצדיק לא יחיה ואם כן כל שכן שהרשע לא יחיה ומדוע אינו לומד לקח. מלבי"ם: מי שנפשו לא תהיה ישרה, ינסה לחשב את הקץ, אך הצדיק יחיה באמונתו ולא ינסה לחשב את הקץ.

²³² מצודות. רש"י: כוונת הנביא היא לציין את בואו של בלשצר נכדו של נבוכדנצר שיבגוד בו יינו. רד"ק: נבוכדנצר היה משתכר ועושה שטויות – הוא היה הורג את האנשים שנאמנים לו בשעת שכרותו, ולכן מפלתו קרובה מאוד.

²³³ מצודות. רש"י: לא יתקיים מדורו של בלשצר, והגאווה היא שתפיל אותו, משום שהוא השתמש בכלי המקדש. א"ע: יהיר הינו אדם שעושה חטאים בזדון. רד"ק: נבוכדנצר לא יאריך ימים על ממלכתו. בפירושו השני כתב שהכוונה היא שנבוכדנצר עצמו יילך לשדות לאחר שירצו להרוג אותו.

²³⁴ מצודות. רש"י: נבוכדנצר הרחיב את נפשו כדי להשיג את כל תאוותיו.

כמו המוות שבאה על בני אדם, ²³⁵ וְלֹא יִשְׁבַּע ולמרות הצלחותיו, לא ישבע נבוכדנצר ותמיד ירצה לכבוש עוד, ²³⁶ וַיַּאֲסֶף אֱלֹהֵי כָּל הַגּוֹיִם נבוכדנצר אסף את כל העמים שיהיו תחת שלטונו, ²³⁷ וַיִּקְבֹּץ אֱלֹהֵי כָּל הָעַמִּים נבוכדנצר קיבץ אליו את כל העמים כדי שיהיו תחת שלטונו (יש כאן כפילות על צלע הפסוק הקודמת). כוונת הנביא היא לומר שכל אדם שמגיע לידי הצלחה עלול להיגרר לגאווה, כל שכן נבוכדנצר שזכה להצלחות רבות כל כך, ואם כן הפורענות עתידה לבוא עליו²³⁸: (ו) הֲלוֹא אֱלֹהֵי כָּל־בָּלָם עָלְיוּ מִשָּׁל יִשְׂאֹוּ הרי כל העמים והארצות שאסף נבוכדנצר תחת שלטונו, ישאו משל על נבוכדנצר ועל מפלתו, ²³⁹ וּמְלִיצָה חִידוֹת לוֹ וכן ישאו עמים אלה (שאסף נבוכדנצר תחת ממשלתו) דברי מליצה וחידות על מפלתו של נבוכדנצר, ²⁴⁰ וַיֹּאמֶר כך יאמר כל אחד מהעמים שנמצאים תחת ממשלתו של נבוכדנצר: ²⁴¹ הֲוִי הַמְרָבָה לֹא לוֹ (כך יאמרו העמים): אוי למי שמרבה מלכויות וממשלות שאינן שייכים לו, אוי לנבוכדנצר שכבש הרבה ממלכות וממשלות שאינן שלו, ²⁴² עַד מָתִי עד מתי יישארו כל הממלכות האלה תחת שלטונו של נבוכדנצר, הרי בעוד זמן קצר, נבוכדנצר ייפול משלטונו, ²⁴³ וּמִכְבֵּיד עָלְיוּ עֲבָטִיט ומשום שהוא (נבוכדנצר) חוטא, הוא רק מכביד על עצמו משא כבוד של עוונות המשולים בפי העמים למשא כבוד של טיט בשעה שהאדם מלוכלך בטיט זה²⁴⁴: (ז) הֲלוֹא פָתַע יְקוּמוּ נִשְׁכִּיף הרי בפתאומיות יקומו אויביך שינשכו אותך, ²⁴⁵ וַיִּקְצוּ מִזַּעְזְעֶיךָ ובפתאומיות, אויביך שיזעזעו אותך יקומו משנתם. הכוונה היא שבקרוב מלכי פרס ומדי יתקפו את בבל, ²⁴⁶ וְהָיִיתָ לְמִשְׁסוֹת לְמוֹ ואתה (בבל) תהיה לרמיסה בפני אויביך²⁴⁷: (ח) כִּי אֵתָה שְׁלוֹת גּוֹיִם רַבִּים יִשְׁלֹוּךָ כָּל יֵתֶר עַמִּים בגלל שאתה (בבל) שללת, לקחת שלל, עמים רבים, העמים שנותרו שלא כבשת יקחו ממך שלל, ²⁴⁸ מִדְּמֵי אָדָם (הגורם לכך שאויביך ינצחו אותך הוא) בכך שתהרוג אנשים מישראל. עם ישראל נקרא אדם והנביא אומר שסיבת

²³⁵ מצודות.

²³⁶ מצודות. רש"י: נבוכדנצר הוא כמו מלאך המוות שאינו שבע כאשר הוא ממית כל כך הרבה בני אדם, וגן נבוכדנצר אינו שבע למרות כל הצלחותיו.

²³⁷ מצודות.

²³⁸ מצודות.

²³⁹ מצודות. רד"ק בפירושו הראשון: הכוונה היא שהמשלים ייאמרו לאחר מפלתו. רק בפירושו השני כתב שהכוונה היא כפי שביארנו שהם נשאו על בבל משלים ומליצות לאורך כל ימי שלטונו. מלבי"ם: המשל שישאו העמים על בבל היא כזאת: אדם לווה בריבית כדי להביא את כספי ההלוואה למישהו אחר, אך יבוא יום והמלווים יבואו עליו (הנמשל בפסוק הבא).

²⁴⁰ מצודות.

²⁴¹ מצודות.

²⁴² מצודות. רש"י: חבל שנבוכדנצר הרבה כל כך הרבה רכוש שאינו שלו, משום שיבואו מלכי מדי ופרס ויטלו ממנו הכל.

²⁴³ מצודות.

²⁴⁴ מצודות. רש"י: עב היינו קורות כבדים, והמשא מורכב משני דברים: א. קורות. ב. טיט. מהר"י קרא: הכוונה היא שנבוכדנצר הולך למות וליהפך עצמו לטיט. א"ע: הכוונה היא שנבוכדנצר הוא כמו משוגע שמשליך את עצמו אל הטיט. פירוש נוסף שכתב היא שנבוכדנצר יבנה לו בית ומגן אך הדבר לא יציל אותו. רד"ק: הממון הרב שלו יהיה חסר תועלת כמו טיט עב.

²⁴⁵ מצודות. א"ע: הכוונה היא לבני ההרוגים שהרגו חיילי בבל. רד"ק: הכוונה היא לתולעים שבקבר.

²⁴⁶ מצודות. א"ע: הכוונה היא לאותם אומות שלא יזועו ולא יפחדו מבבל.

²⁴⁷ מצודות. רד"ק: הכוונה היא לביזה.

²⁴⁸ מצודות. רש"י: הפירוש של "שלות" היא נישול אותם עמים מעל אדמתם. מלבי"ם: כאן הנמשל, שנבוכדנצר יצטרך לפרוע את כל הרכוש שהוא לקח מעמים אחרים. הכוונה היא שכל רכושו של נבוכדנצר ייפול בידי מלכי פרס ומדי.

מפלתו של נבוכדנצר היא בגלל שהוא הרג אנשים רבים מישראל,²⁴⁹ וְחַמֵּס אֶרֶץ וְכֵן חַמֵּס שתעשה בארץ ישראל הוא שגרם לך שתיפול לפני אויבך,²⁵⁰ קָרְיָה וְכָל יִשְׁבֵי בָהּ וְכֵן חַמֵּס שעשית לירושלים (הקירה) ולכל יושבי ירושלים הוא הגורם לכך שתפסיד במלחמה נגד אויבך²⁵¹:
(ט) הוֹי בִצְעַ בִצְעַ אוי לממלכת בבל על שגזלה מעמים אחרים,²⁵² רָע לְבֵיתוֹ הַגֹּזֵל שֶׁל מַמְלַכַת בבל היא שגורמת רע לביתו. ממלכת בבל עתידה ליפול כעונש על כך שגזלה ועשקה,²⁵³ לְשׁוֹם בְּמָרוֹם קִנּוּ מטרת הגזילה הייתה כדי לבנות מבצרים גבוהים שייראו כאילו שיגיעו עד השמים, כדי שמבצרים אלה יגנו עליהם מפני האויב,²⁵⁴ לְהַנְצִיל מִכַּף רָע וּמִבְצָרִים אֱלֹהִים (שיבנו בבל מהרכוש שגזלו) יצילו אותם מכל האויבים שיתקיפו אותם²⁵⁵: **(י) יַעֲצֶתָ בִשְׂתָ לְבֵיתְךָ הַעֲצָה הַזֹּאת**, לגזול עמים אחרים כדי לקחת רכוש ולבנות מרכוש זה מבצרים, תפגע בך (בבל) בסופו של דבר,²⁵⁶ קִצּוֹת עַמִּים רַבִּים אתה (בבל) השמדת עמים רבים,²⁵⁷ וְחֹטְאָ נִפְשֶׁךָ ובכך אתה תגרום לעצמך לחיסרון. תבוא עליך פורענות על כך שהשמדת עמים אחרים²⁵⁸: **(יא) כִּי אֶבֶן מִקִּיר תִּזְעַק כָּל אֶבֶן** מקירות המבצרים שייחרסו יזעק שהוא גזול,²⁵⁹ וְכַפִּים מֵעֵץ יַעֲנֶנָה וְקוֹרֵת הַעֵץ שֶׁהֵייתָ בַּמְבַצֵּר שֶׁנֶּהֱרַס תַּעֲנֶה לֵאבֶן שֶׁגַם הִיא גֹזְלָה. הַנְּבִיא אֹמֵר עַל דֶּרֶךְ מְלִיצָה שֶׁהֵאֱבִינִים וְקוֹרֵת שֶׁאֵינְתָם בָּנָה נְבוּכַדְנֶצַּר אֶת הַמְּבַצָּרִים שֶׁלּוֹ הַעֵץ יֹאמְרוּ זֶה לָזֶה שֶׁהֵם גֹּזְלִים, כֹּאֲשֶׁר הַכּוֹוֹנָה הִיא שְׂכּוֹלִים יִרְאוּ שֶׁהַחֹמְרִים מֵהֵם נִבְנוּ הַמְּבַצָּרִים שֶׁנֶּהֱרַסוּ הֵיוּ גֹזְלִים בְּיַד בַּבֶּל²⁶⁰: **(יב) הוֹי בְּנֵה עִיר בְּדָמִים** (בפסוק זה עובר הנביא לדבר על ממלכת אדום, רומי, שעתידה להשמיד את בית המקדש השני) "אוי" מי שבונה עיר גדולה על ידי שפיכות דמים. ממלכת אדום רצחה אנשים רבים ומרכוש הנרצחים בנתה עיר גדולה,²⁶¹ וְכוֹנֵן קָרְיָה בְּעוֹלָה "אוי" למי שהכין קריה על ידי עשיית מעשי עוולה. יש כאן כפילות על צלע הפסוק הקודמת כדרך הנבואות²⁶²: **(יג) הֲלוֹא הִנֵּה מֵאֵת יְקִיָּקָ צָבָאוֹת הָרִי הַעֹנֵשׁ שִׁיגֵעַ לְאָדוֹם עַל מַעֲשֵׂיו יִבֹּא מֵאֵת ה',²⁶³ וַיִּיגְעוּ עַמִּים בְּיַד אֱשֶׁר הַעַמִּים בְּאָדוֹם יַגְעוּ בַּהֲרֵבָה אֲשֶׁר. הַכּוֹוֹנָה הִיא שֶׁאָדוֹם תִּתְחַזֵּק הַרְבֵּה כְּדִי שֶׁהַמְּפֹלָה שֶׁלָּהּ תִּהְיֶה גְדוּלָה יוֹתֵר וְהִיא**

249 מצודות.

250 מצודות.

251 מצודות.

252 מצודות.

253 מצודות.

254 מצודות.

255 מצודות.

256 מצודות. מהר"י קרא: הכוונה היא לעצה של השמדת ישראל.

257 מצודות. א"ע כתב פירוש נוסף למילה "קצות" והוא שהכוונה לעמים מכל קצות הארץ.

258 מצודות. ספורנו: הכוונה כאן היא לחטא.

259 מצודות. מהר"י קרא: הכוונה היא לאבנים שיישארו מבית המקדש.

260 מצודות.

261 מצודות. מהר"י קרא: גם פסוק זה עוסק בנבוכדנצר.

262 מצודות.

263 מצודות.

תיאכל על ידי האש (דימוי לפורענות שתבוא עליהם),²⁶⁴ וְלְאֲמִים בְּדֵי רִיק יַעֲפוּ והעמים של אדום יעבדו קשה ויתעייפו לריק, שהרי הם לא יוכלו לעמוד בפני ה' בשעה שתבוא עליהם הפורענות:²⁶⁵

(יד) כִּי תִמְלֵא הָאָרֶץ לְדַעַת אֶת כְּבוֹד יְקֹזֵק (הפורענות תבוא על אדום) בגלל שבני ישראל ימלאו בידיעת ה'. עם ישראל יחזור בתשובה ויתקרב אל ה', וכתוצאה מכך, אדום שהרע לישראל ייענשו,²⁶⁶ כַּמַּיִם יִכְסּוּ עַל יַם בני ישראל יתמלאו בידיעת ה' כמו שהמים הרבים מכסים על מקור המים שהוא הים:²⁶⁷ (טו) הוּי מְשֻׁקָה רַעְהוּ "אוי" לאדום שהיו משקים את בני ישראל ביון. בתחילה הראו אדום לישראל כאילו שהם חבריהם ורק לאחר מכן הם התחילו להציק לישראל,²⁶⁸ מִסִּפַּח חֲמָתָךְ לאחר שהשקו אדום את ישראל מהיין, הם "אספו" את כל הכעס שהיה להם על ישראל (עוד מזמן עשיו) והשקו את ישראל בכוס של תרעלה,²⁶⁹ וְאֵף שִׁבַר אָדוּם גם גרמו לישראל להשתכר. הכוונה היא שהם גרמו לבני ישראל צרות רבות ובלבול דעת כמו שיכור,²⁷⁰ לְמַעַן הַבִּיט עַל מְעוֹרֵיהֶם (הסיבה שאדום הציקו כך לישראל היא) כדי לראות את קלונם של ישראל, אך אדום לא רצו לכבוש את ארץ ישראל מידי בני ישראל. הנביא אומר שאדום בהתחלה הראו כאילו שהם אוהבים את ישראל ולאחר מכן הם התחילו להציק לישראל כדי לבייש אותם:²⁷¹ (טז) שִׁבְעַת קָלוֹן מִכְּבוֹד אַתָּה (אדום) העדפת לבזות את ישראל במקום שתתכבד בניצחון המלחמה. הנביא אומר שאדום הציק לישראל כדי לבייש אותו ומטרת המלחמה לא הייתה כיבוש ארץ ישראל,²⁷² שְׁתֵּה גַם אֶתָּה לכן, בגלל שרצית רק להציק לישראל, אתה (אדום) תשתה גם כן מכוס הפורענות,²⁷³ וְהָעֵרַל תִּסּוֹב עָלֶיךָ (ועל ידי שתיית כוס הפורענות) הרעל יבוא גם עליך, הפורענות תבוא גם עליך (אדום),²⁷⁴ כּוֹס יִמִּין יְקֹזֵק הפורענות תבוא מימינו של ה', הכוונה היא שה' יביא את הפורענות על אדום,²⁷⁵ וְקִיקְלוֹן עַל כְּבוֹדְךָ ועל הכבוד שלך (אדום) יהיה קיא וקלון. הכוונה היא שבמקום שאדום יהיה מכובד כפי שהיה עד שעת הפורענות, הרי שהוא יהיה נמאס כמו קיא

לגלות את האויב שבתורה

²⁶⁴ מצודות. רש"י: האש הוא חמתו של ה'. ספורנו: הכוונה היא לעמים שיעבדו בשביל ככל ושיקיימו בשבילו את העיר, הם יעבדו לחינם. מהר"י קרא: הכוונה באש היא לגיהנם.

²⁶⁵ מצודות.

²⁶⁶ מצודות. רד"ק: הכוונה היא שכל הארץ תתמלא בידיעת ה' משום שכולם יכירו שהעונש שבא על נבוכדנצר היא כתוצאה מכך שה' העניש אותו על מעשיו. בפירושו השני כתב שהפסוקים מוסבים על ימות המשיח ועל מלחמת גוג ומגוג.

²⁶⁷ מצודות. רד"ק: כמו שהמים מכסים את הים, כך יידעו כולם שה' מעניש את מי שחוטא. מהר"י קרא: כשם שמים רבים מכסים על הים, כך עמים רבים יבואו לדעת את ה'.

²⁶⁸ מצודות.

²⁶⁹ מצודות. רש"י: מדובר על נבוכדנצר שהיה משקה את המלכים יין ולאחר מכן שוכב איתם. בפירושו נוסף כתב שהכוונה היא לבלשצר שהשקה יין בכלי המקדש והדבר גרם לו לאבד את ממלכתו. א"ע דוחה פירוש זה משום שאם נאמר שהכוונה היא לבלשצר, הרי שיש לפרש שמי שהביט על קלונם הוא ה' ואין זה דרך כבוד לומר כך על ה'.

²⁷⁰ מצודות.

²⁷¹ מצודות.

²⁷² מצודות. רד"ק: הכוונה היא שנבוכדנצר נהנה להשפיל את העמים האחרים. מלבי"ם: הכוונה היא לבלשצר ששבע דבר מבזוה מדבר נכבד, ששתה את היין המבזוה בכלי המקדש המכובדים.

²⁷³ מצודות.

²⁷⁴ מצודות. רש"י: ערל מלשון אטימות ושמוון. ספורנו: נבוכדנצר ייחשב כערלה שיש להסירו. א"ע: אתה תראה את ערלתך, כאשר הכוונה היא שהוא יראה את הפורענות שתבוא עליו.

²⁷⁵ מצודות.

(הנביא השתמש בקיא לתיאור המיאוס של בבל משום שלפני כן השתמש בדימוי של שתיית כוס יין)²⁷⁶: (יז) **כִּי חֶמֶס לְבַנוּן יִכְסֶּךָ** החמס שאתה (אדום) עשית ליער הלבנון, כינוי לארץ ישראל, יכסה את ראשך. הכוונה היא שעל אדום תבוא פורענות כעונש על מה שעוללו לארץ ישראל,²⁷⁷ **וְשָׂד בְּהֵמוֹת יַחֲתֶנָּה** והשוד והשבר שאתה (אדום) גרמת לבהמות הגרות ביער הלבנון, כאשר הכוונה היא לבני ישראל, יביאו גם עליך (אדום) שבר,²⁷⁸ **מִדְּמֵי אָדָם** (הפורענות תבוא עליך) בגלל שאתה (אדום) תהרוג אנשים מישראל, ועם ישראל נקרא "אדם",²⁷⁹ **וְחֶמֶס אָרֶץ** (הפורענות שתבוא עליך היא) בגלל החמס שאתה (אדום) תעשה בארץ ישראל,²⁸⁰ **קָרְיָהּ וְכָל יִשְׁבֵי בָהּ** וגם בגלל מה שאתה (אדום) עתיד לעשות לעיר ירושלים וליושביה²⁸¹: (יח) **מָה הוֹעִיל פֶּסֶל כִּי פֶּסֶלֹו יֵצְרוּ** מה יועיל הפסל שיצר יוצר הפסלים לאדום, הרי הפסל לא יוכל להציל אותם מידי הפורענות,²⁸² **מִסִּבָּה** וכן מה יועיל פסל המתכת שהכינו אדום. הנביא אומר שהעבודה הזרה שאדום עובדים לא יציל אותם מיד ה',²⁸³ **וּמוֹרָה שֶׁקָּר וְכֹן הִכְהֵן הַמִּשְׁמַשׁ אֶת הָעֲבוּדָה הַזֶּרָה** ומלמד את העם שקרים הכך שהוא מורה להם איך לעבוד את העבודה הזרה,²⁸⁴ **כִּי בָטַח יֵצֵר יֵצְרוּ עָלָיו לַעֲשׂוֹת אֱלִילִים אֱלִמִּים** שהרי האומן שיצר את הפסל בוטח בעבודה הזרה ובפסלים שהוא יוצר, ולכן הוא יוצר אלילים אילמים (האילמות היא רק דוגמא לכך שאין כל תועלת בפסלים אלה: כשם שהם אינם יכולים לדבר, כך הם אינם יכולים להציל את יוצריהם). הנביא אומר שהאומנים של אדום סומכים על הפסלים האילמים שהם עצמם מכינים שיצילו אותם, אך אלילים אלה לא יוכלו להציל אותם מהפורענות שה' יביא על אדום²⁸⁵: (יט) **הוּא אָמַר לַעֲזֹן הֶקְיִצָּה** "אוי" למי שאומר לפסל העשוי מעץ "תתעורר משנתך". הכוונה היא לאותם שהיו משתחוים ועובדים לפסל ואומרים לו "להתעורר" ויעזור להם,²⁸⁶ **עוֹרֵי לְאַבְן דּוֹמָם** "אוי" למי שאומר "תתעורר" לפסל העשוי מאבן, כאשר הפסל הוא דומם,²⁸⁷ **הוּא יוֹרָה הָאֵם הַפֶּסֶל יְכוֹל לְלַמַּד אֶתְכֶם מַה לַּעֲשׂוֹת?**²⁸⁸ **הֲיֵהָהּ הוּא תְּפֹוֹשׁ זֶהָב וְכֶסֶף וְכָל רוּחַ אֵין בְּקִרְבּוֹ** הרי הפסל מצופה

276 מצודות.

277 מצודות. רש"י: הכוונה היא לבית המקדש.

278 מצודות. מלבי"ם: בגלל שדימה את ביהמ"ק ליער לבנון, דימה את הפורענות שתבוא על בבל כאילו שביהמ"ק תשלח את החיות כדי להיפרע מבבל.

279 מצודות.

280 מצודות.

281 מצודות.

282 מצודות. רש"י: מדובר על הע"ז של בבל.

283 מצודות.

284 מצודות.

285 מצודות.

286 מצודות. מלבי"ם: הכוונה היא לגופה של בלשצר ששכב מת בעודו לבוש בכסף וזהב כמו האליל שלו, ולכן בלשצר יכול ללמד אחרים שהיוצר אינו משיג דבר מהפסל.

287 מצודות.

288 מצודות. ספורנו: הכוונה היא לכהן העובד את העבודה הזרה, שהוא אינו יכול ללמד אתכם מה לעשות, מכיוון שהוא עובד אלהי שקר.

בזהב וכסף ואין לו שום רוח, ואם כן, פסל דומם זה אינו יכול להציל אתכם²⁸⁹: **(כ) וַיִּקְוֶה בְּהִיבֵל קִדְשׁוֹ** לעומת הפסל שאין בו כל תועלת, ה' נמצא בשמים ממעל,²⁹⁰ **הֵם מִפְּנֵי כָּל הָאָרֶץ** וכל יושבי הארץ מפחדים מה' משום שהוא (ה') מושל בכולם²⁹¹:

חבקוק פרק ג

(א) תִּפְלֶה לַחֲבֻקוֹק הַנְּבִיא עַל שְׁגִינֹת הַפְּסוּקִים הַבָּאִים הֵם תְּפִילָה של חבקוק הנביא על כך שהוא הטיח דברים כלפי ה'. כפי שראינו, חבקוק התרעם על ה', ועכשיו חבקוק חזר להתפלל לפני ה' ולדבר בשבחו²⁹²: **(ב) יְקֹקֶשׁ שְׁמִיעָתִי שְׁמַעְךָ יְרֵאתִי ה'!** אני (חבקוק) שמעתי את מה שהשמעת לאוזניי, את הנבואה שנבאת אותי שהגלות תהיה ארוכה, והתמלאתי ביראה בעקבות נבואה זו,²⁹³ **יְקֹקֶשׁ פְּעֻלָּךְ בְּקֶרֶב שָׁנִים חַיֶּיהוּ ה'!** לאורך שנות הגלות תחיה את פעול ידך, את עם ישראל,²⁹⁴ **בְּקֶרֶב שָׁנִים תּוֹדִיעַ בְּרָגְזוֹ רַחֵם תִּזְכּוֹר** ולאורך שנות הגלות תודיע לעם ישראל שגם בשעה שאתה (ה') מתמלא על עם ישראל ברוגז, אתה עדיין תזכור אותם (את בני ישראל) ותרחם עליהם, כך שהם לא יכלו בגלות²⁹⁵: **(ג) אֱלֹהֵי מִתִּימָן יָבֹא** כאשר בני ישראל הגיעו מארץ אדום שהיא נקראת "ארץ תימן" משום שהיא נמצאת בדרום, ה' בא לפני ישראל כדי לעזור להם במלחמתם נגד סיחון ועוג,²⁹⁶ **וְקֹדֶשׁ מִהַר פָּאָרָן סָלָה** וכאשר ה"קדוש", ה', בא לפני ישראל להר פארן ונשאר איתם לעולם. הנביא אומר שבשעה שבני ישראל עברו את הר פארן הסמוך לארץ אדום, ה' הגיע לקראת ישראל כדי לעזור להם במלחמתם נגד סיחון ועוג, ויש כאן כפילות על הצלע הקודמת של

²⁸⁹ מצודות. ספורנו: דרכם של הכמרים היה ללבוש זהב וכסף, ודבר זה מנע מהם מלהבין שהעבודה הזרה אינה יכולה לעשות דבר.

²⁹⁰ מצודות. רש"י: ה' מוכן להיפרע. מהר"י קרא: הכוונה היא כאשר ה' יגלה את כבודו בביהמ"ק. רד"ק: למרות שה' בשמים, הרי שיש תועלת גדולה בו שהוא הנותן רוח חיים בכל יושבי הארץ. מלבי"ם: ה' שביזיתם אותו, מוכן להפיר מכם על מה שעשיתם לו.

²⁹¹ מצודות. מהר"י קרא: בשעה שה' יגלה את כבודו בכל הארץ, כל הרשעים יסורו ממנו ויושמדו.

²⁹² מצודות ורש"י בפירושו השני. רש"י בפירושו הראשון הביא את פירוש התרגום שהכוונה היא שחבקוק התפלל על החוטאים, כיוון שה' הראה לו שאם הרשעים יחזרו בתשובה, הרי שיימחל להם חטאם. א"ע: הנביא מתנבא על רעב שעתיד להיות, אלא שדרך הנבואה הוא כמו מזמור בספר תהילים ולכן נקרא "שגינות". רד"ק כתב ג"כ שנבואה זו נאמרה כמו מזמור בתהילים, אלא שכתב שתוכן הנבואה היא על הצרות שיהיו בגלות והתפלל גם שיעשו לבנ"י ניסים כמו שנעשו להם במצרים. מלבי"ם: התפילה הזו מחולקת לשלושה חלקים: החלק הראשון הוא עד פס' ג' "מהר פארן סלה" בו מתפלל הנביא שה' לא יסתיר את פניו מעם ישראל בהיותם בגלות. החלק השני עד פס' יב' "עד צואר סלה", התפלל הנביא על הנהגת ה' בזמן הגלות. החלק השלישי, עד סוף הספר, התפלל בו הנביא על הזמן שבו ישראל יהיו לרמיסה אצל העמים ועל חבלי המשיח.

²⁹³ מצודות. רש"י: הכוונה היא שהנביא אומר שהוא שמע שה' תמיד נפרע מהרשעים, ואילו את נבוכדנצר ה' אינו משמיד. דבר זה גרם לחבקוק להתמלא ביראה מכיוון שהוא ראה עד היכן משתנה דרך הנהגתו של ה' בגלל חטאי עם ישראל. א"ע: מדובר כאן שהנביא שמע שה' עתיד להביא רעב. בשם ר' יהודה כתב הא"ע שהכוונה היא שהנביא שמע את הגבורות של ה' אך עכשיו אין גבורותיו ניכרים. א"ע דחה פירושו זה. רד"ק: הנביא שמע את הפורענות שעתיד להביא על עם ישראל, את הגלות, והוא התמלא ביראה משום שהוא אינו יודע כיצד עם ישראל יוכל להחזיק מעמד בגלות.

²⁹⁴ מצודות. רש"י: הכוונה היא שהנביא מתפלל אל ה' שיחזור למידתו של פריעה מהרשעים. ספורנו: תפילתו של חבקוק היא שעם ישראל לא ישכח בגלות בית ראשון את התורה. מלבי"ם: כאן מתפלל הנביא שה' יחיה את עם ישראל על דרך הטבע לאורך הגלות כאשר בצלע הפסוק הבאה הוא מתפלל שה' יעשה גם ניסים למען עם ישראל.

²⁹⁵ מצודות. רש"י: הכוונה היא שה' יתמלא ברוגז על הרשעים ועל ישראל הוא ירחם. ספורנו: תפילתו של חבקוק כאן היא שבזמן הגלות של בית שני ה' יודיע לעם ישראל שהוא לא יכלה אותם. א"ע: בשעה שעם ישראל נמצא ברוגז, בשעה שעם ישראל מפחד, תודיע לכולם שאתה תרחם עליהם.

²⁹⁶ מצודות. רש"י: הכוונה היא למתן תורה. מלבי"ם: בזמן הגאולה ישלטו שתי אומות: אדום שהם בדרום וישמעאל שהם בהר פארן. אומות אלה ימציאו דת שתיראה כמו דת האמת.

הפסוק, ²⁹⁷ **כְּפֶה שָׁמַיִם הוֹדוּ** (כאשר ה' בא לקראת ישראל בשעה שהם עברו את ארץ אדום) ובני ישראל כבשו את ארץ סיחון ועוג, השמים התמלאו בפאר והוד מאת ה'. הכוונה היא שעמי העולם כולם הכירו בה' לאחר שראו את ניצחון ישראל על סיחון ועוג, ²⁹⁸ **וַתִּהְיֶינָה מְלֵאָה הָאָרֶץ וְזוֹהַרוּ** של ה' מילאה את כל הארץ (יש כאן כפילות על הצלע הקודמת של הפסוק) ²⁹⁹: **(ד) וְנִגְיָה כְּאוֹר תִּהְיֶיָה עֲמוֹד הָאֵשׁ שֶׁהִי הוֹלִיךְ לִפְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּשָׁנוֹת נִידוּדָם בְּמִצְרַיִם וּבְשַׁעַת שְׁנִלְחָמָם נֶגַד סִיחוֹן** ועוג האיר כמו אור יום, ³⁰⁰ **קָרְנִים מִיָּדוֹ לֹא הִקְרַנְיִים הֵם סָמַל לְשִׁלְטוֹן וּמְלוּכָה**. הנביא אומר שהשלטון והמלוכה שבאה לישראל בעקבות ניצחון סיחון ועוג בא מה', ה' הוא שגרם לכך שעם ישראל הצליח לנצח את סיחון ועוג, ³⁰¹ **וְשֵׁם חֲבִיּוֹן עֲזָה** במחנה ישראל הלכו גם לוחות הברית. לוחות הברית נקראו בשם "חביון" משום שהם היו חבויים וגנוזים בתוך ארון הברית, ואילו ארון הברית נקרא מלשון "עוז" משום שהוא חזקו של עם ישראל ³⁰²: **(ה) אֲרוֹן הַבְּרִית הִיָּה גוֹרֵם לַעַם יִשְׂרָאֵל לְהַכּוֹת בְּאוֹיְבֵיהֶם בְּשַׁעַת שֶׁהִלֵּךְ בְּתוֹךְ מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל בְּזִמְנֵי הַמִּלְחָמוֹת**. הנביא מדמה את הריגת אויבי ישראל בזכות הארון בשני דימויים בפסוק זה: **לְפָנָיו יִלְךְ דְּבַר לִפְנֵי אֲרוֹן הַבְּרִית** היה הדבר הולך להרוג את אויבי עם ישראל, ³⁰³ **וַיֵּצֵא רֶשֶׁף לְרַגְלָיו וּלְרַגְלֵי אֲרוֹן**, כאשר הארון הגיע למקום המלחמה, יצאו גחלי אש ששרפו את אויבי ישראל ³⁰⁴: **(ו) עֲמֹד וַיִּמְדֹּד אֶרֶץ כְּאִשֶׁר אֲרוֹן הַבְּרִית עֲמַד בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל**, בני ישראל כבשו את הארץ וחילקו אותה על ידי חבל. לשם מדידת קרקעות לפני חלוקתם היו משתמשים בחבלים, והנביא אומר שחלוקת קרקעות ארץ ישראל התבצעה בזמן שהארון עמד בארץ, ³⁰⁵ **רָאָה וַיִּתֵּר גּוֹיִם** כאשר הארון היה "מסתכל" לכיוון העמים יושבי הארץ, הוא היה מגרש אותם, הכוונה היא שהארון היה הגורם לגירוש יושבי הארץ מארץ ישראל, ³⁰⁶ **וַיִּתְפָּצְצוּ הָרָרִי עַד הַהַרִים הַגְּבוּהִים שֶׁתְּמִיד הָיוּ קִיַּיִמִים**, התפוצצו ונשברו. הכוונה

²⁹⁷ מצודות.

²⁹⁸ מצודות.

²⁹⁹ מצודות. רש"י: בשעה שעם ישראל קיבל את התורה (בניגוד לאומות האחרות), אז התמלאו השמים והארץ בהודו של ה'. ³⁰⁰ מצודות. רש"י: הכוונה היא שיום מתן תורה האיר כמו אור יום. מלבי"ם: הנוגה הוא דבר שאין לו אור עצמי אלא הוא מעין מחזור אור, כמו הירח. הנביא התפלל שלמרות שאור ה' עצמו לא יתגלה בארץ, שהרי השמים מונעים מאור זה לחדור לארץ, הרי שנוגה שינתו של ה' תהיה כמו האור העצמי.

³⁰¹ מצודות. רש"י: הקרניים כאן הם ג"כ לשון אור, ואור זה בא לישראל מידו של ה'. רד"ק כתב שיש אומרים שהקרניים הם הלוחות שהיו זוהרים.

³⁰² מצודות. רש"י: הכוונה היא שבשעת מתן תורה התגלתה תוקפו של ה' שהייתה חבויה עד לשעת מתן תורה. מלבי"ם: למרות שכבוד ה' אינו נראה שהרי הוא אינו עושה ניסים כרגע, עדיין יכירו כולם את מלכותו של ה'.

³⁰³ מצודות. רש"י: בזמן מתן תורה, ה' רצה להעסיק את צלאך המוות, ולכן שלח אותו להרוג את ישראל במקומות אחרים. ספורנו: הכוונה היא למכת הדבר שבאה בעקבות חטא המרגלים. מהר"י קרא: לו לא היה עם ישראל מקבל את התורה, היו מלאכי חבלה הולכים לחבל בעולם. א"ע: הכוונה היא שלפני ה' יצא דבר כדי להרוג את העמים בשעת כיבוש הארץ, כמו הצרעה.

³⁰⁴ מצודות. רש"י: מלאכי רשף הגיעו עם ה' למדבר סיני. ספורנו: הכוונה היא לאש שיצאה ושרפה את קורח ועדתו. רד"ק: גם הרשף הוא דבר ויש כאן כפילות על הצלע הקודמת של הפסוק.

³⁰⁵ מצודות. רש"י: הכוונה היא לדור המבול, שאז המתין ה' כדי למדוד להם מידה כנגד מידה. כשם שדור המבול קלקלו ברותחין, כך גם ה' העניש אותם ברותחין. ספורנו: הכוונה היא שה' חילק לעם ישראל את ארץ ישראל כפי מידתם. מהר"י קרא פירש בדומה לרש"י, אלא שפירש זאת על כל דור ולא דווקא על דור המבול: ה' ראה למדוד לכל אומה כפי מה שמגיע לה. רד"ק: הארון עמד במקומו במשך ארבע עשרה שנה עד שבני ישראל חילקו ביניהם את א"י.

³⁰⁶ מצודות. רש"י: ה' ראה בדור הפלגה שבגלל שהם מאוחדים בלשונם, הם מתאחדים נגדם, ולכן הוא הקפיץ אותם וחילק אותם לשבעים לשונות. מהר"י קרא: ה' רעה את מעשיהם הרעים של הגוים ולכן התיר לבני ישראל את ארצם. א"ע: כל מקום שה' שם עליו את עינו, מיד נמס. רד"ק: משה הוא הרואה בפסוק וכאשר הוא ראה לבקפיץ את העמים מתוך א"י.

היא שמלכי כנען נוצחו, וכן שרי המעלה שלהם הושפלו גם כן,³⁰⁷ שָׁחוּ גְבָעוֹת עוֹלָם הגבעות שתמיד היו קיימים הושפלו (יש כאן חזרה על הצלע הקומת של הפסוק),³⁰⁸ הַלִּיכוֹת עוֹלָם לוֹ "הליכות" הוא מלשון מנהיגים. הסיבה שהיה יכולת בידי ה' להשפיל את כל מלכי ומנהיגי ארץ כנען היא משום שהוא שולט על כולם ויכול לעשות בהם כרצונו³⁰⁹: (ז) תַּחַת אֲזֶן רְאִיתִי אֱהֲלִי בּוֹשֶׁן בגלל החטאים של עם ישראל, אני (ה') ראיתי את האוהלים של כושן רשעתיים ששיעבדו בישראל. הכוונה היא שחטאי עם ישראל הם שגורמים לאויב לבוא עליהם, כמו שכושן רשעתיים שיעבדו אותם,³¹⁰ יִרְגְּזוּן יְרִיעוֹת אֶרֶץ מִדְיָן אך בשעה שבני ישראל יחזרו בתשבה ויקראו אל ה', הרי שיריעות האוהלים של המדינים יחרדו ויגרמו לחיילי מדין להרוג זה את זה. הכוונה היא שבשעה שעם ישראל חוזר בתשובה, ה' מושיע אותם כמו שהוא הושיע אותם בימי גדעון ממדין³¹¹:

(ח) הַבְּנֵהָרִים תְּרָה יִקְוֶה הָאֵם ה' "כעס" על ים סוף ולכן קרע את הים?³¹² אֵם בְּנֵהָרִים אֶפְדָּה הָאֵם כעסו של ה' הייתה על הנהרות ולכן הוא בקע אותם? יש כאן כפילות על הצלע הקודמת של הפסוק כדרך הנבואות,³¹³ אֵם בְּיָם עֲבָרְתָּךְ הָאֵם כעסו של ה' היה על הים ולכן בקע אותו? יש כאן כפילות על הצלעות הקודמות של הפסוק,³¹⁴ בִּי תִרְכַּב עַל סוּסֶיךָ מִרְכַּבְתֶּיךָ יְשׁוּעָה (הסיבה שהי' קרע את ים סוף אינה בגלל שהוא כעס על הים) אלא בגלל שאתה (עם ישראל) רכבת על הסוסים שלך בתוך היום כדי להיושע³¹⁵: (ט) עֲרִיָה תַעֲזֹר קִשְׁתְּךָ הַקֶּשֶׁת שֶׁלְךָ (הי') התגלתה כדי להילחם. הכוונה היא שהי' נלחם עבור ישראל,³¹⁶ שְׁבַעַת מִטּוֹת אָמַר סִלָּה (הסיבה שקשתך התגלתה כדי להילחם היא) בגלל השבועה שנשבעת לאבות לתת את ארץ ישראל לשבטי ישראל, ושבועה זו קיימת לעולם ואינה מתבטלת,³¹⁷ נְהַרְוֹת תִּבְקַע אֶרֶץ ולכן הנהרות ביקעו את הארץ, על מנת שדרך בקעים אלה הם יוכלו להשקות את עם ישראל שהיה במדבר, וכך עם ישראל לא ימות מצמא במדבר ויוכל להיכנס ולרשת את ארץ ישראל³¹⁸: (י) רְאוּךָ יַחֲלוּ הָרִים כאשר הרי ארנון

³⁰⁷ מצודות. א"ע: או שהכוונה היא שבכל מקום שבו בלך הארון היה מתפוצץ, או שהכוונה היא שמלכי האומות נפלו מפני הארון.
³⁰⁸ מצודות.
³⁰⁹ מצודות. מהר"י קרא: ה' היה מהלך ומודד לכל אומות העולם כפי פועלם.
³¹⁰ מצודות. ספורנו: הכוונה בכושן הוא לבלעם. רד"ק: כוונת הפסוק היא הפוכה, ה' הציל את ישראל מידי כושן רשעתיים ע"י עתניאל. מלבי"ם: מדובר על התחלת הגאולה שאז עשרת השבטים יחזרו וילחמו נגד ישמעאל (הנקראים כן בפסוק בתור מדינים).
³¹¹ מצודות.
³¹² מצודות. רש"י: התמיה כאן היא תמיהה קיימת, והכוונה היא שה' השמיד את כל המלכים שהיו רבים כמו נהרות. א"ע: פסוק זה עוסק בהשקיית הארץ ע"י ה', והסוסים הם העננים של ה' המורידים גשם.
³¹³ מצודות. רד"ק: כאן הכוונה היא לבקיעת הירדן בעוד שבצלע הפסוק הבא הכוונה היא לקריעת ים סוף, והכתוב לא זכר את הניסים על הסדר.
³¹⁴ מצודות.
³¹⁵ מצודות. רש"י: הכוונה היא שהמרכבות של ה' הן הישועה של ישראל.
³¹⁶ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה היא שה' הכה את מצרים כדי להוציא משם את ישראל. מלבי"ם: הכוונה היא שהמים יבואו וישטפו אך הקשת שהיא האות על כך שלא תהיה שוב מבול תמנע את שטף המים. אלא שהכוונה היא שהקשת תבוא ותזכיר שכשם שה' נשבע שלא יביא שוב מבול לעולם, הרי שיש שבועה נוספת שלו לגאול את ישראל.
³¹⁷ מצודות. מהר"י קרא: השבועה הייתה שה' יגאל את ישראל ממצרים. א"ע: המטות הם החיצים והנביא אומר שהחיצים הם שנשבעו לקיים את ציווי ה'.
³¹⁸ מצודות. תרגום: הנהרות שטפו את הארץ. א"ע: הארץ תיבקע עד שהיא תיעשה כנהרות.

ראו שאתה (ה') עובר לפני בני ישראל, הם התחלחו ורעדו מפניך, ומרוב רעדה הם התקרבו זה לזה ומחצו את חיילי האויב שהתחבאו במערות שבהרים,³¹⁹ **זָרַם מִיָּם עֲבָר** לאחר מכן עבר זרם של מים של הבאר שליווה את ישראל במדבר, והעלה את איברי החיילים ההרוגים כדי שעם ישראל ידע על הנס שנעשה לו (בכך שההרים מחצו את חיילים האויב),³²⁰ **נָתַן תְּהוֹם קוֹלוֹ** המים העמוקים של הבאר נתנו את קולם. הכוונה היא שמי הבאר הודיעו לבני ישראל את הנס שנעשה להם על ידי שהעלו את איברי חיילי האויב ההרוגים,³²¹ **רוֹם יְדִיהוּ נִשָּׂא** רוממות ידו של ה' נישאה, כולם הכירו את גבורתו של ה' לאחר נס זה³²²: **(יֵא) שָׁמַשׁ יָרַח עֲמַד זְבֻלָּה** בימות יהושע, השמש והירח נעמדו במקומם (במלחמת גבעון כאשר יהושע התפלל לה': "שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון"),³²³ **לְאוֹר חֲצִיף יִהְיֶה** יהושע ועם ישראל הלכו לאור החיצים הבוהקים שלך (של ה'). הכוונה היא שעם ישראל כבש את ארץ ישראל בכוחו של ה',³²⁴ **לְנִגְהַ בְּרַק חֲנִיתְךָ** וכן הלכו יהושע ועם ישראל לאור הברק של החניתות שלך (של ה'). יש כאן כפילות על הצלע הקודמת של הפסוק כדרך הנבואות³²⁵: **(יב) בְּזַעַם תַּעֲצֵד אֶרֶץ** אתה (ה') תרמוס את יושבי הארץ ברוב זעמד, כדי לגרש את שבעת האומות של יושבי הארץ,³²⁶ **בְּאֵף תִּדְוֹשׁ גּוֹיִם** אתה (ה') ברוב כעסך תרמוס את העמים של יושבי הארץ (יש כאן כפילות על הצלע הקודמת של הפסוק כדרך הנבואות)³²⁷: **(יג) יִצְאֶת לְיִשְׁעַ עֲמֻךְ** אתה (ה') תמיד היית יוצא כדי להושיע את עמך, את עם ישראל,³²⁸ **לְיִשְׁעַ אֶת מְשִׁיחֶךָ** וכן תמיד היית יוצא כדי להושיע את המלכים שציווית למשוח אותם בשמן המשחה,³²⁹ **מִחֲצַת רֵאֵשׁ מִבֵּית רָשָׁע** אתה (ה') מחצת את ראש כל האנשים שבאו מבית הרשע, את כל אויבי ישראל,³³⁰ **עֲרוֹת יְסוּד עַד צִנְאָר** אתה (ה') השמדת את חומות האויב עד לנקודה הגבוהה ביותר בחומה,³³¹ **סָלָה** וכך הם לעולם לא יוכלו להתגבר על המכה שהנחת עליהם ולתקוף אותנו.

³¹⁹ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה היא שביציאת ישראל ממצרים ההרים רקדו. רד"ק: הכוונה היא למשל של המלכים יושבי הארץ. תרגום: פסוק זה עוסק במעמד מתן תורה.

³²⁰ מצודות. רש"י: הכוונה היא לזרם המים של הירדן שנעצר במקום אחד ובמקום אחר המשיך לזרום וכך נוצרה היבשה באמצע.

³²¹ מצודות. רש"י: הכוונה היא שיושבי הארץ שיבחו את ה'.

³²² מצודות. רש"י: הכוונה היא שצבא השמים שיבח את ה'. א"ע: הכוונה היא מלשון שבועה (לא הבנתי פירוש זה) או שהשמים הראו את גבורתם ע"י שהורידו גשם.

³²³ מצודות.

³²⁴ מצודות. א"ע: צלע זה הוא נתינת טעם – לא היה לעם ישראל צורך באור השמש והירח, אלא הוא הלך לאור החיצים שלך.

³²⁵ מצודות. רד"ק: צלע זה של הפסוק עוסק בזמן שרדפו המצרים אחרי בני ישראל ליד ים סוף.

³²⁶ מצודות + רש"י. א"ע: כמו שכאשר אתה כועס אתה חוצה את הים, כך כאשר אתה כועס בקרקע אתה רומס את העמים שנמצאים שם.

³²⁷ מצודות. ספורנו: הכוונה לאבני הברד שהוריד ה'.

³²⁸ מצודות. רד"ק: הכוונה כאן היא לעתיד, שה' עתיד להושיע את ישראל והדברים נאמרו בלשון עבר למרות שהם מכוונים לעתיד, מכיוון שכך היא דרכם של נבואות.

³²⁹ מצודות, כאשר הוא מזהה צלע זה של הפסוק עם חזקיה ואילו רש"י מזהה זאת עם דוד ושאל. מהר"י קרא: הכוונה היא לישראל.

³³⁰ מצודות, כאשר הוא אומר שהכוונה היא לאנשי סנחריב. מהר"י קרא: הכוונה היא לפרעה ומצרים. רד"ק: הכוונה היא למשיח בן דוד.

³³¹ רש"י: מצודות: הכוונה היא לגילוי מקום החזק של האויב עד למקום הכי חזק שלהם שהוא הצוואר. מהר"י קרא: הרסת את היסודות של האויב. רד"ק: הכוונה היא לגוג. הכוונה היא למחיצת השרים שעם מגוג.

הנביא אומר שכאשר ה' מחץ את האויבים, הוא עשה זאת באופן שהאויב לא יוכל אף פעם להתגבר על נצחוננו³³²: (יד) **נִקְבַּת בְּמַטְיוֹ רֹאשׁ פְּרִזּוֹ** המטה המוזכר בפסוק הוא המטה שאיתו בא סנחריב לרדות בישראל. כמו כן, היו השרים והמפקדים של סנחריב יושבים בערים פרוזות, בעיר ללא חומה, מכיוון שהיה קשה להכניס כמות כל כך גדולה של שרים ומפקדים לתוך עיר המוקפת חומה. הנביא אומר שה' גרם לנקב במטה שסנחריב בא לרדות איתו ובמפקדי הצבא שלו שישבו בערים פרוזות, ה' גרם לכך שסנחריב וצבאו יפלו בשעה שיתקפו את ישראל³³³: **יִסְעְרוּ לְהַפִּיעַנִי אֲשׁוּר בְּאוֹר בְּסַעֲרָה כְּדִי לְהַגְלוֹת אוֹתִי (ממלכת יהודה) וְלַהֲפִיץ אוֹתִי בֵּין הָעַמִּים**³³⁴ **עַל־יַצְתֶּם כְּמוֹ לֶאֱכֹל עֵנִי בְּמִסְתָּר** השמחה של אשור הסתיימה כמו השמחה של אלה שרצו להשמיד את עם ישראל (הנקרא בלשון הפסוק עם עני) במקום מסתור שאין שם אנשים, במדבר, שגם היא הסתיימה. הנביא משווה בין סופה של ממלכת אשור בשעה שבאה לתקוף את ישראל לסופם של המצרים: כשם שהמצרים נאבדו בשעה שרדפו אחרי בני ישראל כדי להשמידם במדבר, ועצם רדיפתם אחרי בני ישראל היא שגרמה להם להיאבד בים סוף, ובכך הסתיימה שמחתם, כך התקפת אשור את ממלכת יהודה גרמה להם להיאבד, ובכך הסתיימה שמחתם³³⁵: **טו) דְּרִכְתָּ בַיָּם סוֹסֶיךָ אֶתָּה (ה') רַמַּסְתָּ אֶת הַמִּצְרַיִם בְּשַׁעַת שֶׁהֵם עִבְרוּ בַיָּם עַל יַדֵי הַסּוֹסִים שֶׁלְךָ. הַנְּבִיא מַדְמָה אֶת הָעַנְנִים שֶׁהוֹרִידוּ מַיִם עַל הַמִּצְרַיִם לְסוֹסֵיוֹ שֶׁל ה', חֲמֹר מֵיָם רַבִּים אֶתָּה (ה') נִלְחַמְתָּ נֶגַד הַמִּצְרַיִם עַל יַדֵי שֶׁהוֹרִדְתָּ עֲלֵיהֶם מַיִם רַבִּים מְכֻוֹנִסִים יַחַד (יש כאן כפילות על הצלע הקודמת של הפסוק כדרך הנבואות)³³⁷: טז) שְׁמַעְתִּי וְהִרְגֹזוּ בְּטִנִּי אֲנִי (הַנְּבִיא חֲבַקּוּק) שִׁמְעַתִּי דְבַר שֶׁגֵּרַם לְךָ שֶׁבִטְנִי חֲרָדָה. הַכוּוֹנָה הִיא לְכַךְ שֶׁלִּיבוֹ נִחְרַד כְּשִׁשְׁמַע אֶת הַדְּבַר שֶׁיֵּאמַר בְּהַמְשַׁךְ, לְקוֹל צִלְלוֹ שְׁפָתַי וּבִגְלַל הַשְּׁמוּעָה שֶׁשִׁמְעַתִּי (הַנְּבִיא חֲבַקּוּק) הַשְּׁפַתִּים שֶׁלִּי מְקִישוֹת זֶה לְזֶה מְרֹב שֶׁהֵן רוֹעֲדוֹת,³³⁹ יְבוֹא רֶקֶב בְּעֵצְמִי מְרֹב שֶׁהַצְטַעַרְתִּי עַל הַשְּׁמוּעָה, בֵּא רִיקְבוֹן לְתוֹךְ הָעֲצָמוֹת שֶׁלִּי,³⁴⁰**

לגלות את האויב שכתורה

³³² מצודות.

³³³ מצודות. ספורנו (שכל צלע של פסוק מפרש על מאורע הסטורי אחר) אומר שמדובר כאן על זמן מלכותו של יאשיהו שמלך גם על עשרת השבטים שישבו באופן פרוז. מהר"י קרא: הכוונה כאן היא שמשעה הכה בפרעה. רד"ק: הכוונה היא להכאת גוג. כמו"כ כתב שהסיבה שנקראו חיילי גוג פרזים משום שכאשר הם מטילים מצור על ירושלים, הם יושבים באופן פרוז ללא חומה המגינה עליהם. הכוונה היא שה' ישלח מהומה בהם שכל אחד ינקב על ידי מטהו את חברו.

³³⁴ מצודות.

³³⁵ מצודות. ספורנו: למרות שהעמים לא היו מרוויחים הרבה מהגליית עם ישראל, הרי שהם הצטרפו לנבוכדנצר וניסו לעזור לו בשמחה. א"ע כתב שני פירושים: האויב ישמח על כך שהעם העני מוגלה וכך הוא יכלה ובפירושו השני (בשם ר' יהודה) כתב שהכוונה היא שארץ ישראל כולה תרעב לאחר התקפת האויב, משום שהעני יאכל את מאכלו בסתר.

³³⁶ מצודות. רש"י: הכוונה בים היא לחיילים הרבים של ממלכת אשור וה' רמס אותם. א"ע: הסוסים הם העננים אך כוונת הנביא היא שבשעה שיבוא האויב להטיל מצור על ישראל, ה' לא יוריד לבני ישראל גשם. רד"ק: הכוונה היא שה' דרך עם סוסיו בתוך ים סוף והעביר את בני ישראל בו.

³³⁷ מצודות.

³³⁸ מצודות. רש"י בשם התרגום: הכוונה היא להזדעזעות משמיעת הדין שעשה ה' במצרים ושהוא עתיד לעשות בבבל. מהר"י קרא: ה' גרם במהלך הנבואה לחבקוק לרעוד משום שהוא רצה שחבקוק ירגיש מעט כמו העם שהוא ניבא עליו, בבל. א"ע: הסיבה שהנביא רועד הוא משום שהוא רעב ואין לו מה לאכול לאחר שה' יביא את הרעב על ישראל. רד"ק: חבקוק הזדעזע למשמע מלחמת גוג ומגוג שתבוא על ישראל.

³³⁹ מצודות.

³⁴⁰ מצודות.

וְתַחֲתֵי אֶרֶץ וּבְכָל מְקוֹם שְׂאֲנִי (הַנְּבִיא חֲבַקּוֹק) עוֹמֵד, אֲנִי רוֹעֵד מִפֶּחַד, ³⁴¹ אֲשֶׁר אָנֹכָה לְיוֹם צָרָה לְעֵלוֹת לְעַם יְגוֹדְנִי (הַשְּׁמוּעָה שֶׁהַחְרִידָה אֶת הַנְּבִיא הִיא זֶה): כֹּאשֶׁר אֲנִי (הַכּוֹוֹנָה הִיא לְעַם יִשְׂרָאֵל כּוֹלוֹ) אֶעֱלֶה לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל לְנוֹחַ, בְּשַׁעַת הַגְּאוּלָּה, יַעֲלוּ הַגְּדוּדִים וַיִּתְקַפוּ אֶת עַם יִשְׂרָאֵל שִׁיחֹזֹר מִגְּלוֹתָיו. הַכּוֹוֹנָה כֹּאֵן הִיא לְמַלְחַמַת גּוֹג וּמִגּוּג³⁴²: (יז) כִּי תֵאָנֶה לֹא תִפְרָח (הַסִּיבָה שְׂאֲנִי, חֲבַקּוֹק, רוֹעֵד לְמִשְׁמַע הַנְּבוּאָה הִיא) הַיּוֹת וְהַתֵּאָנָה עוֹד לֹא פִרְחָה. הַנְּבִיא מְדַמָּה אֶת גְּבוּרַת עַם יִשְׂרָאֵל לְתֵאָנָה, וְהוּא אֹמֵר שֶׁהַתֵּאָנָה עוֹד לֹא פִרְחָה, עִם יִשְׂרָאֵל עֵדִיין לֹא הִתְחַזַּק מִסְּפִיק כְּדִי לְהִלְחֵם אֶת מַלְחַמַת גּוֹג וּמִגּוּג,³⁴³ וְאִין יָבוּל בְּגִפְנֵי וְעֵדִיין אֵין יָבוּל עַל עֲצֵי הַגֶּפֶן, עִם יִשְׂרָאֵל עֵדִיין לֹא הִתְחַזַּק (יֵשׁ כֹּאֵן כְּפִילוֹת עַל הַצֵּלַע הַקּוֹדֶמֶת שֶׁל הַפְּסוֹק כְּדֶרֶךְ הַנְּבוּאוֹת),³⁴⁴ כִּחַשׁ מַעֲשֵׂה זֵית פְּרִי הַזֵּית עוֹדוֹ כְּחוֹשׁ, עִם יִשְׂרָאֵל עֵדִיין לֹא הִתְחַזַּק (יֵשׁ כֹּאֵן כְּפִילוֹת עַל הַצֵּלַע הַקּוֹדֶמֶת שֶׁל הַפְּסוֹק),³⁴⁵ וְשִׁדְמוֹת לֹא אָכַל עֵשָׂה שְׂדוֹת הַמֵּאֲכָל עוֹד לֹא הִצְמִיחוּ אוֹכֵל, עִם יִשְׂרָאֵל עֵדִיין לֹא הִתְחַזַּק (יֵשׁ כֹּאֵן כְּפִילוֹת עַל הַצֵּלַע הַקּוֹדֶמֶת שֶׁל הַפְּסוֹק),³⁴⁶ גָּזַר מִמְּכָלָה צֹאן הַצֹּאן נִכְרַת מִמְּקוֹם כְּלִיאָתוֹ, עִם יִשְׂרָאֵל הִתְמַעֵט בְּגִלוֹת,³⁴⁷ וְאִין בְּקָר בְּרִפְתֵי וּבְרִפְתֵי אֵין בְּקָר, עִם יִשְׂרָאֵל הִתְמַעֵט בְּגִלוֹת וַיֵּשׁ כֹּאֵן כְּפִילוֹת עַל הַצֵּלַע הַקּוֹדֶמֶת שֶׁל הַפְּסוֹק³⁴⁸: (יח) וְאִין בִּיקוֹק אֶעֱלוֹזָה (לְמִרְוֹת שְׁעַם יִשְׂרָאֵל לֹא הִתְחַזַּק עֵדִיין) אֲנִי (הַנְּבִיא חֲבַקּוֹק) אֲשַׁמַּח בְּבִטְחִי בְּה',³⁴⁹ אֲגִילָה בְּאַלְהֵי יִשְׂעֵי אֲנִי (הַנְּבִיא חֲבַקּוֹק) אֲשַׁמַּח בְּגְבוּרוֹתָיו שֶׁל ה' הַמוֹשִׁיעַ אוֹתִי³⁵⁰: (יט) יְקוֹק אֲדַנִּי חִילֵי ה' יִהְיֶה לִי (לְעַם יִשְׂרָאֵל) לְעַם גְּדוֹל. לְמִרְוֹת שְׁכֹאשֶׁר עִם יִשְׂרָאֵל יִחְזוֹר מִגְּלוֹתָיו הוּא יִהְיֶה עִם קֶטֶן, הָרִי שֶׁה' יִהְיֶה יָחַד עִם עַם יִשְׂרָאֵל, וְכֵן יִיחַשֵׁב הַדְּבַר שֶׁלְעַם יִשְׂרָאֵל יֵשׁ עִם גְּדוֹל,³⁵¹ וַיִּשְׂם רְגְלֵי כְּאֵילוֹת ה' יִשִּׁים אֶת רַגְלָיו (שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל) קָלוֹת כְּמוֹ רַגְלֵי הַאֵילָה, כְּדִי שְׂאוּכַל לְרַדּוֹף אַחֲרֵי הָאוֹיֵב,³⁵² וְעַל בְּמוֹתַי יִדְרֹכְנִי ה' יִדְרִיךְ אוֹתִי (עִם יִשְׂרָאֵל) כִּיִּצַד לְרַדּוֹף אַחֲרֵי הָאוֹיֵב עַל הַהַרִים הַגְּבוּהִים שֶׁמִּסְבִּיב לִירוּשָׁלַיִם,³⁵³

לגלות את האויב שבתורה

³⁴¹ מצודות.

³⁴² מצודות. מהר"י קרא: כאשר תבוא יום הצרה על בבל, עם ישראל ינוח. א"ע: הנביא אומר שהוא חשב שאם האויב יתקוף את ישראל, לפחות לא יהיה רעב, אך עתה התברר שהדבר הוא הפוך.

³⁴³ מצודות. רש"י בשם התרגום: הכוונה היא שממלכת בבל לא תתקיים. א"ע: פסוק זה הוא תיאור של הרעב שתהיה. מהר"י קרא: הנביא כאן שמע דברי נחמה מה' שלמרות שאין את כל הדברים האלה, האדם עדיין יבטח בה' שיעזור לו. רד"ק: פסוק זה עוסק בעמים שיתקפו את ישראל בזמן מלחמת גוג ומגוג, והם לא יצליחו בזמנם.

³⁴⁴ מצודות.

³⁴⁵ מצודות.

³⁴⁶ מצודות.

³⁴⁷ מצודות.

³⁴⁸ מצודות.

³⁴⁹ מצודות. רש"י: הכוונה היא לכנסת ישראל. רד"ק: לאחר שה' יושיע את בני ישראל, עם ישראל ישמח בישועתו של ה'. ספורנו: הכוונה היא לשמחה בתורתו ומצוותיו של ה'.

³⁵⁰ מצודות. ספורנו: יש כאן תפילה ובקשה שעם ישראל לא יצטרך להצטער על אנשים מישראל שיוכרתו.

³⁵¹ מצודות.

³⁵² מצודות.

³⁵³ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה היא שה' הדריך את עם ישראל להיכנס לארץ ישראל.

לְמַנְצַח בְּגִינוֹתַי הַתְּפִילָה הַזֹּאת (שה' יושיע את ישראל) נמסרה ללוי השר בבית המקדש כדי
שהוא ישיר וינגן אותה בניגון מיוחד³⁵⁴:

